

פרשת ויחי

97. יעקב משביע את יוסף שיקבור אותו במערת המכפלה

פרק מז פסוקים כח-לא

א. הקדמה

שבע עשרה שנים עברו מאז הגיעו יעקב ומשפחתו למצרים. הרעב הסתיים כבר מזמן, יוסף המשיך לנהל את הממלכה, ושאר בני המשפחה ישבו בארץ גושן, רעו את צאנם ועבדו את ה' בנחת. והנה, כאשר יעקב הרגיש שיום מותו קרב, הוא נתן את דעתו למקום שבו ייקבר. בתור אביו של המשנה למלך היה צפוי שפרעה ידרוש שהוא ייקבר במצרים, במקום קבורתם של משפחת המלוכה וחשובי הממלכה¹. יעקב לא רצה שזה יקרה. הוא לא רצה להיקבר במצרים², והוא כן רצה להיקבר בארץ כנען במערת המכפלה. יעקב קרא ליוסף והשביע אותו להעלותו לארץ כנען ולקבורו שם. רק יוסף, שהיה המשנה למלך, יוכל לדאוג לכך³ ואף לשכנע את פרעה אם פרעה יביע התנגדות.

ב. ביאור הפסוקים לתלמידים

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם שְׁנֹת חַיָּיו שִׁבְעַת שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאֶת שָׁנָה (שהרי הוא הגיע למצרים בגיל 130⁴): כֹּט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹתָ יַעֲקֹב הָרְגִישׁ שִׁיּוֹם מוֹתוֹ קָרַב וַיִּקְרָא לְבָנָו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מִצָּאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׁים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי כִּי הִיא הַמְּנַהֵג בְּאוֹתָם יָמִים, שֶׁהַנִּשְׁבַּע לֹאֲבִיו אוֹ לֹאֲדוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבַר מָה - שֶׁם יָדוֹ תַּחַת יָרֵךְ הַמִּשְׁבִּיעַ, לְסִימָן שֶׁהוּא מִקְבֵּל עָלָיו אֶת הַצִּיּוּי⁵ וְעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת חֶסֶד שְׁעוֹשִׂים עִם הַמֵּתִים נִקְרָא 'חֶסֶד שֶׁל אֲמֶת', כִּי הַמֵּת אֵינוֹ יֹכֹל לְהַשִּׁיב לַעֲשׂוֹת הַטּוֹבָה כַּגְּמוּלוֹ⁶ אֶל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם: לֹא וְשִׁכַּבְתִּי עִם־אֲבֹתִי כֹאֲשֶׁר אֲמוֹת (וְאַצְטָרֵף לֹאֲבֹתַי שֶׁכֵּבֵר מֵתוֹ) וְנִשְׁאַתְנִי תִישָׂא (תִּישָׂא וְתִיקַח) אוֹתִי מִמִּצְרַיִם לָאֶרֶץ כְּנָעַן וְקִבְרֹתֵנִי בְּקִבְרֹתָם שֶׁל אֲבוֹתַי (בַּמִּעְרַת הַמַּכְפֵּלָה) וַיֹּאמֶר (יוֹסֵף) אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדִבְרְךָ: לֹא וַיֹּאמֶר (יַעֲקֹב) הֲשִׁבְעָה לִּי שֶׁתַּעֲשֶׂה כֵךְ וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל (יַעֲקֹב הַשְׁתַּחוּהוּ לְיוֹסֵף⁷) עַל יָדָהּ רֹאשׁ הַמֶּטָה:

ג. מנגינת הכתוב

רצונו של יעקב להיקבר דווקא במערת המכפלה שבארץ כנען.

- 1 עיין ברמב"ן לפסוק לא: "...או שיחפץ פרעה שיקברו הנביא בארצו לכבוד להם ולזכותם..."
- 2 רש"י מביא לכך שלוש סיבות: "סופה להיות עפרה כינים, ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות, ושלא יעשוני מצרים עבודת אלילים".
- 3 רש"י לפסוק כט: "ויקרא לבנו ליוסף - למי שהייתה יכולת בידו לעשות".
- 4 כפי שכתוב בפרק מז פסוק ט.
- 5 כך פירשו רשב"ם ואבן עזרא בפרק כד פסוק ב, בעניין השבועה שהשביע אברהם את עבדו.
- 6 רש"י.
- 7 אעפ"י שהוא בנו, כדי לחלוק לו כבוד בהיותו משנה-למלך, כדברי רש"י כאן: "תעלא בעדניה סגיד ליה", וכדברי רש"י לפרק כח פסוק ב. (ויש מפרשים שיעקב השתחוה לקב"ה - אבן עזרא, רד"ק, ספורנו ועוד.)
- 8 'דעת מקרא'.

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

בחברת

- משימות א-ג עוסקות בסיכום שנות חייו של יעקב אבינו.
- במשימה א יש מיומנות של דפדוף בחומש והבאת מידע ממקום אחר.
- אחרי כתיבת התרגיל במשימה ג כדאי לעשות השוואה בין הדרך שלנו לומר את המספר 147 לבין לשון התורה בפסוק כאן, שמציינת קודם את האחדות אחר כך את העשרות ורק בסוף את המאות.
- משימה ד נועדה להבחין בין שני חלקי השבועה שהשביע יעקב את יוסף.
- משימת האתגר נועדה להבדיל בין הסיבות לרצונו של יעקב לא להיקבר במצרים לבין הסיבות לרצונו כן להיקבר דווקא במערת המכפלה שבארץ כנען. ההבחנה קצת דקה וניתן לשער שיהיו תלמידים שיזדקקו לתיווך.
- הדבקת המדבקות במפה נועדה להמחיש את המיקום של מערת המכפלה ושל קברי המלכים במצרים.
- משימות ה-ו עוסקות במושג 'חסד של אמת', על פי הסברו של רש"י.

הרחבות והמחשבות נוספות

- בספרי התורה שבבית הכנסת יש רווח של תשע אותיות לפחות בין פרשה לפרשה. ברוב החומשים המודפסים מצוין רווח זה בעזרת שלוש אותיות ס או פ (שמציינות כל אחת רווח של שלוש אותיות).
המעיינים בספר תורה בסוף פרשת 'ויגש', יראו שאין כמעט רווח בין פרשת 'ויגש' לבין פרשת 'ויחי', והמעיינים בחומש, ישימו לב שבסוף פרשת 'ויגש' אין שלוש אותיות 'ס' או 'פ'. זו משמעות דברי רש"י הראשון בפרשה "למה פרשה זו סתומה..." וכו'.

הדביקו מדבקות של מערת המכפלה ושל קברי המלכים במצרים במקומות המתאימים.

יעקב משיביע את יוסף
שיקבר אותו במערת המכפלה
פרק מז פסוקים כח-לא

יחידה 97

"ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה:" (פסוק כח)

א. בן כמה היה יעקב כשהוא הגיע למצרים? _____ (העזרו בפרק מז פסוק ט.)

ב. כמה שנים חי יעקב במצרים? _____

ג. כתבו תרגיל חשבון המסכם את שנות חייו של יעקב אבינו:

+

=

"ויקראו לבנו ליוסף ויאמר לו אם-נא מצאתי חן בעיניך... ועשית עמדי חסד ואמת אל-נא תקברני במצרים: ושכבתי עם-אבותי ונשאיתני מצרים וקברתני בקברתם..." (פסוקים כט-ל)

ד. יעקב קרא ליוסף וצוה אותו.

1. סמנו במדגש **דג** את המלים בפסוק המצינות מה יעקב צוה את יוסף לא לעשות.

2. סמנו במדגש **קק** את המלים בפסוק המצינות מה יעקב צוה את יוסף כן לעשות.

משימות אתגר: לפיכם הסברים לבקשתו של יעקב. הקיפו במדגש **דג** את ההסברים מדוע יעקב לא רצה להקבר במצרים. ובמדגש **קק** את ההסברים מדוע יעקב כן רצה להקבר במערת המכפלה.

אני לא חלק מהעם ומהמלוכה במצרים

אבותי קבורים במערת המכפלה

במצרים עלולים להפך את קברי למקום עבודה זרה

בארץ ישראל יש קדשה

בארץ מצרים יש שקמה

מערת המכפלה שיכת לנו

ועשית עמדי חסד ואמת (פסוק כט)

רש"י: חסד ואמת - חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול.

ה. איזה 'חסד' נקרא 'חסד של אמת'?

ו. מדוע הוא נקרא כך?

83

82

107

98. "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי"

פרק מח פסוקים א-ז

א. הקדמה

אחרי שיוסף נשבע ליעקב אביו שהוא יקבור אותו בבוא היום בארץ כנען, חזר יוסף למקומו לניהול הממלכה. כעבור זמן לא רב הגיע שליח אל יוסף והודיע לו שאביו חולה. מי היה שליח זה? רש"י מביא מדרש חז"ל שהיה זה אפרים, שהיה רגיל ללמוד עם יעקב אבינו, וכשיעקב חלה הוא הודיע על כך ליוסף. יוסף מיהר לבוא עם בניו אל אביו. כשיוסף הגיע, סיפר לו יעקב דברים הקשורים למשפחתם הקרובה - למשפחת בני יעקב ורחל. הוא סיפר לו על הנבואה שהוא קיבל בבית-אל שיוולדו לו עוד שלושה צאצאים שיהיו לראשי שבטים: **האחד** היה בנימין אחי יוסף, שנולד לרחל זמן קצר אחרי הנבואה, **והשניים** הנוספים הם אפרים ומנשה (בניו של יוסף והנכדים של יעקב ורחל). יעקב הוסיף וסיפר ליוסף על קבורתה של אימו רחל בדרך אפרת אחרי שנודע לו ברוח הקודש שעליו לקבורה דווקא שם.

ב. ביאור הפסוקים לתלמידים

א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר שְׁלִיחַ (לפי המדרש המובא ברש"י היה זה אפרים) לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה וַיִּקָּח (יוסף) אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרַיִם: ב וַיֵּגֶד שְׁלִיחַ לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנֶךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל אִם שֶׁהוּא הִיא חוּלָה וַיֵּשֶׁב עַל־הַמָּטָה כְּדִי לְכַבֵּד אֶת יוֹסֵף, שֶׁהִיא 'הַמִּשְׁנָה לַמֶּלֶךְ מִצְרַיִם'¹: ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֶל־שְׁנֵי בָנָיו נִרְאָה־אֵלַי בְּלוֹז (היא בית-אל) בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (בדרכי חזרה מבית לבן) וַיְבָרֶךְ אֹתָם: ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מִפְּרֶךְ וְהִרְבִּיתִּי מוֹצִיא מִמֶּךָ עוֹד בָּנִים וְנִתְּתִיךָ וְאֶתְּנֶנְךָ אֶלָּה שְׁבִינֶךָ אֵלַי שִׁיּוּלְדוֹ יִהְיוּ לְקָהָל עַמִּים³ לְרֹאשֵׁי שְׁבִטִים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ אַחֲזֶת עוֹלָם:

כמו שכתוב בפרשת וישלח פרק לה פסוק יא:

"וַיֹּאמֶר לוֹ אֶל־לְקַיִם אֲנִי אֶל־שְׁנֵי בָנִים וְנִתְּנָה וְהִרְבִּיתִּי בִּירְכּוֹ שִׁיּוּלְדוֹ לוֹ עוֹד בָּנִים גּוֹי עַם (רמז לבנימין, שעתיד להיוולד ולהיות ראש שבט) וְקָהָל גּוֹיִם וּשְׁנֵי עַמִּים (רמז לשני בנים נוספים שעתידים להיוולד ולהיות גם הם ראשי שבטים) יִהְיֶה מִמֶּךָ..."

ה וַעֲתָה וְעַכְשָׁיו, מִכּוּוֹן שְׁחוּץ מִבְּנִימִין לֹא נִלְדוּ לִי עוֹד בָּנִים - אֲנִי מִבִּין שְׁכוּוֹנַת הַבְּרָכָה הַיִּתֵּה לְשָׁנִים מִנְּכַדִּי. אֲנִי מוֹדִיעַ אִם כֵּן עַכְשָׁיו ש- שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בָּאִי אֵלַיךְ עַד שְׁבִאתִי אֵלֶיךָ מִצְרַיִם לִי־הֵם הֵם הַשְּׁנָיִים שִׁיִּחְשְׁבוּ כִּמוֹ בְּנֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאשֵׁי וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי יִיחְשְׁבוּ כְּבָנָי וְהִיוּ רֹאשֵׁי שְׁבִטִים בְּדִיּוֹק כִּמוֹ רֹאשֵׁי וְשִׁמְעוֹן: ו וּמִוֹלָדֶיךָ וּלְדִים נֹסְפִים אֲשֶׁר־הוֹלִדְתָּ שְׁנוֹלְדוּ וְשִׁיּוּלְדוּ לָךְ אַחֲרֵיהֶם לָךְ יִהְיוּ יִיחְשְׁבוּ רַק שְׁלֹךְ עַל שֵׁם אַחֵיהֶם יִקְרְאוּ בְּנִחְלָתָם הֵם יִימְנוּ וְיִיחְשְׁבוּ בְּתוֹךְ שְׁבִטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה לַעֲנִיין קִבְּלַת נַחְלָה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְלִכֹּל נוֹשֵׂא אַחֲרָיִךְ: ז וְאֲנִי בָּבֹאִי מִפְּדֹן (מִפְּדוֹן אֶרֶם, מִבֵּית לָבֶן) מֵתָה עָלַי רַחֵל (אִימֶךָ) בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּדֶרֶךְ (אַחֲרֵי שֶׁעֲבַרְתִּי אֶת־בֵּית־אֵל) בְּעוֹד כְּבֶרֶת־אֶרֶץ מִידַת מִרְחָק⁵ לְבָא אֶפְרַתָּה וְאַקְבְּרָהָ שֵׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרַת (בְּדֶרֶךְ הַמּוֹבִילָה לְאֶפְרַת) הוּא בֵּית לָחֶם (וְאִם תִּשְׁאֹל אוֹתִי מִדּוֹעַ קִבְּרִיתָהּ בְּדֶרֶךְ וְלֹא בְּמַעֲרַת הַמִּכְפֶּלֶה, דַּע לָךְ שֶׁעֲשִׂיתִי זֹאת מִשּׁוֹם שְׁנוֹדַע לִי בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ שֶׁעָלִי לְקַבֵּר אוֹתָהּ דּוּקָא שֶׁם, כְּדִי שֶׁהִיא תַּעֲזוֹר לְבָנִי בְּנִי שֶׁעֲתִידִים לַעֲבֹר בְּמִקּוֹם זֶה בְּדֶרֶךְ לְגָלוּת וְתִתְּפַלל עֲלֵיהֶם (רש"י כֵּאן):

1 לפסוק א דיבור המתחיל "ויאמר ליוסף".

2 "אמר: אף על פי שהוא בני, מלך הוא. אחלוק לו כבוד! מכאן, שחולקין כבוד למלכות..." - רש"י.

3 "ואף על פי שאמר לי (באותה נבואה בבית-אל) גוי וקהל גויים: גוי - אמר לי על בנימין. קהל גויים - הרי שניים לבד (חוץ) מבנימין, ושוב לא נולד לי בן! לימדני (מזה למדתי) שעתיד אחד משבטי ליחלק. ועתה, אותה מתנה אני נותן לך." - רש"י כֵּאן.

4 למעשה התורה אינה מזכירה בשום מקום שנולדו ליוסף בנים נוספים חוץ מאפרים ומנשה.

5 מרחק של אלפינים אמה (בערך קילומטר) - הפירוש הראשון שמביא רש"י כֵּאן, על פי ר' משה הדרשן.

ג. מנגינת הכתוב

רחל, שהייתה עקרה במשך שנים רבות ונפטרה צעירה בלידת בנה השני, זכתה בסופו של דבר שיעמדו מצאצאיה **שלושה** שבטים!

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

בחברת

- משימות א-ב עוסקות בדברי רש"י, שאפרים היה רגיל ללמוד עם יעקב אבינו, והוא שהודיע ליוסף שיעקב חולה. אפשר להרחיב כאן על חשיבות העברת המסורת מדור לדור ועל הזכות הגדולה של מי שזוכה ללמוד עם סבא!
- (צפוי שתלמידים ישאלו איזו תורה למדו לפני שניתנה התורה בהר סיני. כדאי כמוכן להחזיר את השאלה לתלמידים ולשאול לדעתם. אחר כך להוסיף שלמדו ענייני מידות טובות: חסד, ישר וכו', אמונה בה', מצוות שכבר קיבלו (כמו שבע מצוות בני נח, ברית מילה וגיד הנשה). חז"ל אומרים שהאבות הבינו מעצמם מצוות רבות שאחר כך ניתנו לנו בתורה. ייתכן שהיו להם גם כתבים שנכתבו על ידי גדולי הדורות שלפניהם, כמו אדם הראשון, נח, שם ועבר, אברהם, יצחק ועוד.)
- משימות ג-ה עוסקות במנשה ואפרים. התלמידים ישימו לב שמנשה מוזכר ראשון. הוא היה הבכור, ומבחינת יוסף הוא קודם לאפרים. זהו רקע להבנת הדו-שיח בין יוסף ליעקב בעניין זה בהמשך הפרק.
- משימה ו עוסקת בכבוד למלכות גם אם המלך הוא בןך, תלמידך וכדומה.
- משימה ז עוסקת בהבנת המשמעות של דברי יעקב שאפרים ומנשה יהיו כמו ראובן ושמעון. (ניתן לעסוק בכ"ף הדמיון).
- משימות ח-י הן סיכום למשפחת יעקב ורחל.
- במשימה ט עשוי להתפתח דיון בכיתה אם למנות את יוסף כראש שבט. יש שתי אפשרויות ושתייהן נכונות: במסעות במדבר ובחלוקת הנחלות בארץ - אפרים ומנשה נמנו בלי יוסף, בנושאים אחרים - יוסף נמנה כשבט אחד בלבד.

יחידה 98

"אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי"
פרק מח פסוקים א-ז

"ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" (פסוק א)

רש"י: ויאמר ליוסף - ...יש אפרים, (ש)אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמודו (בלמוד תורה) ובשוקו יעקב בארץ גוש החרץ אפרים אצל אביו למערים להגיד לו.

לפי דברי רש"י:

א. מי אמר ליוסף שאביו חולה?

ב. מה היה אפרים רגיל לעשות?

"וילקח (יוסף) את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים" (פסוק א)

ב. סמנו בפסוק בעזרת מדגש צבעוני את מי לקח יוסף עמו.

ג. מי מבין הבנים מזכיר ראשון?

ד. מדוע לדעתכם דווקא הוא מזכיר ראשון?

"ויעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחנן. ישראל וישב על המטה" (פסוק ב)

רש"י: ויתחנן ישראל - אמר: "אח על פי שדוא בני, מלך הוא! אחלק לו כבוד!"

לפי דברי רש"י:

ה. למה התאמץ יעקב לשבת ולא נשאר שוכב?

"ועתה שני-בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד-באי אליך מצרימה ליהם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו-לי" (פסוק ה)

1. מה בשר יעקב ליוסף? (סמנו את המשפט הנכון).

2. שאפרים ומנשה נולדו במצרים כמו ראובן ושמעון.

3. שאפרים ומנשה יבואו למצרים כמו ראובן ושמעון.

4. שאפרים ומנשה יהיו ראשי שבטים כמו ראובן ושמעון.

משפחת יעקב ורחל - סכום

יעקב רחל

השלימו את שמות הבנים.

ס. סמנו בעזרת מדגש את הצאצאים של רחל שהיו לראשי שבטים.

השלימו את המלים החסרות:

רחל, שהייתה בהתחלה עקרה, זכתה בסופו של דבר, שיצאו ממנה _____ שבטים:

(1) _____ (2) _____ (3) _____.

בנה הבכור היה _____, הוא הציג את כל המשפחה בשנות ה- _____.

וְדָאָלָהָם כְּשֶׁהָם הִגִּיעוּ ל- _____.

רחל נקברה ב"קבר _____", ויעקב בקש להקבר ב"_____".

99. ברכת יעקב לאפרים ומנשה - חלק א

פרק מ"ח פסוקים ח' - ט"ז

א. הקדמה

מנשה ואפרים, שנולדו בארמון המלוכה במצרים, ולא זכו לגדול עם המשפחה ועם סבא יעקב, זכו עכשיו לשלוש ברכות מהסבא הצדיק: 1. שהא-לקים יברך אותם; 2. שייקרא בהם שמם של אברהם, יצחק ויעקב, ושהם ימשיכו את דרכם; 3. שהם ירבו כדגים.

ב. ביאור הפסוקים לתלמידים

ח וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אַלֶּהָ: האם יעקב לא הכיר אותם?! - ראיתו של יעקב הייתה חלשה, כפי שכתוב בהמשך, ואף שראה את דמויותיהם, הוא לא זיהה אותם.¹ ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֲ-לֹקִים בְּזֶה כאן במצרים וַיֹּאמֶר קָח־סָנָא אֵלַי וְאֲבָרְכֶם: י וַעֲנֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזְקֶן לֹא יוּכַל לְרַאֲוֹת בצורה ברורה וַיִּגַּשׁ (יוסף) אֶת־סָנָא אֵלָיו וַיִּשָּׂק לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֵה פָנֶיךָ לֹא פִלְלֹתִי לֹא העליתי בדעתי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֲ-לֹקִים גַּם אֶת־זֶרְעֶךָ (י): יב וַיֹּצֵא יוֹסֵף אֶת־סָנָא מֵעַם בְּרָכִיו של יעקב לאחר שנישק וחיבק אותם, כדי להעמיד אותם לפי סדר לידתם לקראת ברכתם.² וַיִּשְׁתַּחֲוּ יוֹסֵף לְאֶפְיוֹ אֲרֻצָּה לכבוד אביו: יג וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בְּיָמִינוֹ מִשְׁמָאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בְּשִׁמְאֵל מִיָּמִין יִשְׂרָאֵל וַיִּגַּשׁ אֵלָיו כְּדִי שִׁיבְרָכֶם: יד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יָמִינוֹ וַיִּשֶׁת וַיִּשֶׂם עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הִצְעִיר וְאֶת־שְׁמָאל עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שְׁכַל אֶת־יָדָיו מִלְשׁוֹן שְׁכַל, פעל עם ידיו ובשכל ובחוכמה³ כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר ואף על פי כן הוא שם את שמאלו על ראשו: טו וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף והרי הוא בירך את הבנים ולא את יוסף?! - כאשר מברכים בנים זו ברכה גם לאביהם!⁴ וַיֹּאמֶר:

- (1) הָאֲ-לֹקִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו הִלְכוּ בְּדַרְכֵּי - אֲבָרְכֶם וַיִּצְחָק ,
הָאֲ-לֹקִים הָרַעָה אֹתִי הַדּוּאֵג לִי (כמו רועה לצאנו) מַעֲוָדִי מֵאִז הוֹלַדְתִּי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה:
הַמְּלֹאךְ הַגָּאֵל אֹתִי בְּשִׁלְחוֹת הָאֲ-לֹקִים מִכָּל־רָע,
הוא (הא-לוקים הזה) - יְבָרֶךְ אֶת־הַנְּעָרִים

- (2) וַיִּקְרָא בָהֶם בְּנֵעִרִים שְׁמִי (יעקב) וַיִּשֶׂם אֲבֹתִי אֲבָרְכֶם וַיִּצְחָק שֶׁהַנְּעָרִים יִמְשִׁיכוּ אֶת דֶּרֶךְ הָאֲבוֹת.

- (3) וַיִּדְגּוּ לָרֹב מִלְשׁוֹן דָּגִים. שיפרו וירבו כדגים בְּקֶרֶב הָאֲרֶץ:

1 רשב"ם: "וירא ישראל את בני יוסף - ראה שהם בני אדם אבל לא הכיר מי הם".

2 על פי רש"י.

3 על פי אונקלוס, רש"י, אבן עזרא ועוד.

4 רשב"ם כאן: "ויברך את יוסף - ברכת הבנים היא ברכת האב".

ג. מנגינת הכתוב

אנחנו ממשיכים את דרך אבותינו: את אמונתם בה' ואת מעשיהם הטובים. וגם ה' שומר עלינו כפי שהוא שמר עליהם! (בכיתות שהתלמידים כבר מתפללים תפילת עמידה, אפשר להזכיר את 'ברכת אבות' שפותחת את תפילת העמידה: אנחנו מאמינים ופונים אל "א-לוקי אברהם, א-לוקי יצחק וא-לוקי יעקב", והוא (ה') "מביא גואל לבני בניהם (לנו) למען שמו באהבה!")

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

בחוברת

- משימה א היא משימת חשיבה וכתובה. יעקב ראה דמויות אך לא זיהה אותם מפאת כבודת הראייה.
 - במשימה ב התלמידים נדרשים לזהות מי הוא אפרים ומי הוא מנשה. (תלמידים המתבלבלים בין ימין לשמאל עלולים להתקשות במשימה זו. במיוחד לאור העובדה שהימין של הבנים הוא השמאל של יעקב היושב מולם...)
 - משימות ג-ד נועדו לחלק את הברכה לחלקיה ולעזור להבין את התוכן העיקרי בכל חלק.
 - "לשיחה בכיתה": את הפסוק "המלאך הגואל אותי" וגו' אומרים בקריאת שמע על המיטה, בברית מילה, בעליית "כל הנערים" בשמחת תורה ועוד.
- אפשר לשיר את הפסוק עם התלמידים במנגינה המוכרת להם או ללמד אותם מנגינה חדשה.

ברכת יעקב לאפרים ומנשה - חלק א
פרק מח פסוקים ח-טז

יחידה 99

"וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי־אלה: ויאמר יוסף אל־אָביו בְּנֵי הֵם..." (פסוקים ח-ט)

א מדוע יעקב שאל "מי אלה"? האם הוא לא הכיר את בני יוסף? (רמז: פסוק י.)

"וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יָמִינוֹ וַיֵּשֶׁת׀ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הֶצְעִיר וְאֶת־שְׂמָאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שֹׁפֵל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר:" (פסוק יד)

ב האם חוכלו לזהות בצויר מי הוא אפרים ומי הוא מנשה? הוסיפו את שמותיהם לצויר.

ג סמנו במדנשים בצבעים שונים את שלשת חלקי הברכה.

"וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר:

הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכְּנוּ אִבְתִּי לִפְנֵי אֲבֹרָהֶם וַיַּעֲזֹק הָאֱלֹהִים הָרַעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: הַמְלֵאךְ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל־דָּע וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי אֲבֹרָהֶם וַיַּעֲזֹק וַיְדַגּוּ לָרֶב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:"	הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכְּנוּ אִבְתִּי לִפְנֵי אֲבֹרָהֶם וַיַּעֲזֹק הָאֱלֹהִים הָרַעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: הַמְלֵאךְ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל־דָּע וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי אֲבֹרָהֶם וַיַּעֲזֹק וַיְדַגּוּ לָרֶב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:"
--	--

ד לפניכם שלוש שאלות על שלשת חלקי הברכה:

- מי יברך את הנערים?
- בשם מי יקראו הנערים? בשם של:
- יעקב ברך אותם, שהם ירבו כמו:

לשיחה בכיתה: מתי אנחנו אומרים או שרים את הפסוק:

"הַמְלֵאךְ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל־דָּע יְבָרֶךְ אֶת־הַנְּעָרִים, וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי, אֲבֹרָהֶם וַיַּעֲזֹק, וַיְדַגּוּ לָרֶב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:"

86

יש כאן לימוד גדול על יחס ראוי ועל דיבור בכבוד ובדרך ארץ גם במצבים "מאתגרים": (1) יוסף נהג ודיבר עם אביו בצורה מכובדת גם כשאביו לא זיהה את בנו וגם כאשר הוא חשב שאביו טעה כששיכל את ידיו; (2) אפרים ומנשה נהגו בכבוד זה לזה: כשיעקב הקדים את אפרים למנשה - מנשה לא התקומם ואפרים לא התרברב.

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

- משימות ה-1 דורשות הבנה של הפסוק, חשיבה וכתובה. (תלמידים עלולים להתבלבל בין המילים "וירא"- "וירע").
- משימה 2 היא משימת חשיבה. ייתכן שיהיו דעות שונות בין התלמידים.
- משימה 3 היא משימת ניסוח וכתובה. (כדאי לשים לב לניסוח של יעקב, שלא אמר: "מנשה יהיה קטן ואפרים גדול", אלא: "מנשה יהיה גדול ואפרים יהיה גדול יותר!")
- משימה 4 וההצעה לשיחה בכיתה עוסקות בברכה המיוחדת שאפרים ומנשה זכו לה, שכל ישראל יברכו את בניהם שיהיו כמותם! **ראוי לשים לב** שבמשפחות שונות יש מנהגים שונים בעניין ברכת הבנים: יש ששני ההורים מברכים, יש שרק הורה אחד מברך, יש המברכים בכל ליל שבת, יש המברכים רק בערב יום כיפור ויש שאינם מברכים כלל. חשוב לזכור שיש גם תלמידים מאומצים, יתומים וכדומה. **יש לנהוג ברגישות המתבקשת.**

ברכת יעקב לאפרים ומנשה - חלק ב
פרק מח פסוקים יז-כב

"וַיֹּסֶף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יְדֵימִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֹּרַע בְּעֵינָיו" (פסוק יז)

ה. מה ראה יוסף?

ו. למה זה היה רע בעיניו?

"וַיִּתְמַךְ יְדָאָבִיו לְהַסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אֶבֶי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שֵׁים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ:" (פסוקים יז-יח)

ז. מה לדעתכם חשב יוסף כשהוא ראה את אביו משפל את ידיו?

1. הוא חשב שיעקב עשה זאת בכונה.
2. הוא חשב שיעקב טעה כי הוא לא רואה טוב.
3. יוסף לא חשב כלום. הוא פעל מהר בלי לחשב.

"וַיִּמָּאן אָבִיו וַיֹּאמֶר יְדַעְתִּי כִּנִּי יְדַעְתִּי גַם־הוּא יִהְיֶה־לָּעַם וְגַם־הוּא יִגְדֹּל וְאִלָּם אֲחִיו הַקָּטָן יִגְדֹּל מִמֶּנּוּ" (פסוק יט)

ח. מה הסביר יעקב ליוסף?

"וַיְבָרֶכְם... בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמְךָ אֶל־לְקִים כְּאֶפְרַיִם וְכְמְנַשֶּׁה" (פסוק כ)

ט. הדביקו מדבקות עם הברכות המתאימות.

לשיחה בכיתה: מדוע, לדעתכם, זכו אפרים ומנשה שכל עם ישראל ירצה שבניו יהיו כמותם?

100. ברכות יעקב לראובן, שמעון ולוי

פרק מט פסוקים א-ז

הקדמה כללית

פסוקי הברכות של יעקב לבניו נאמרו בלשון של 'שירה', ויש בהם הרבה דימויים, תקבולות¹ וביטויים מורכבים. כדי להקל את ההוראה לתלמידים הצעירים, ניסינו להתמקד בתוכן העיקרי של כל ברכה, לציין מידה מיוחדת העולה מתוך כל אחת מהברכות ולהציע הסבר קרוב ככל הניתן ללשון הפסוקים. גם במשימות לתלמידים ניסינו למקד ולגוון. אנו מציעים:

- ללמוד את פסוקי הברכות ישירות מתוך החוברת (לשם כך הבאנו את הפסוקים **במלואם** בחוברת לתלמיד).
- להתמקד עם התלמידים בתוכן העיקרי של כל ברכה ובמידה המיוחדת של כל אחד מהשבטים.
- למיין את המשימות בחוברת לכאלה שתלמידים יוכלו לעשות בכוחות עצמם ולכאלה הדורשות תיווך.
- לקיים מבצע ללימוד הברכות בעל פה.

לגבי היקף השיעורים: אנחנו חילקנו את הפרק לחמש יחידות. עם זאת, מורה המוצא את עצמו בשבועות האחרונים של השנה ואין לו די שיעורים - ישקול לצרף יחידות ולדלג על חלק מהמשימות.

הקדמה

יעקב הרגיש ששעת מותו מתקרבת, והוא קרא לכל בניו כדי לומר להם מה יקרה להם בעתיד וכדי לברכם². יעקב אומנם בירך את בניו בתור בניו, אך בה בשעה ידע שמכל אחד מהם עתיד לעמוד שבט שלם בישראל. ברכותיו של יעקב, אשר נאמרו ברוח הקודש, מתייחסות אפוא הן לאופי ולתכונות של כל אחד מהבנים³ והן לתפקיד שעתיד להיות לשבט שיעמוד מכל אחד מהם.

ביאור הפסוקים לתלמידים

א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל-בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר-יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים בְּעֵתִיד (בימים שיבואו אחרי הימים האלה)⁴: ב הֶקֱבְצוּ הַיָּאֵסָפוּ וְשִׁמְעוּ בְנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל-יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם:

ראובן: ראובן היה הבכור, ובתור בכור הוא היה אמור לקבל תפקיד של הנהגה. אך הייתה לו מידה של **פזיזות**, שגרמה לו לטעות ולחטוא⁵. בעקבות זאת יעקב קבע שראובן לא יקבל את זכויות הבכורה ולשבטו לא יהיה תפקיד של הנהגה. שבטו יהיה שבט רגיל ככל השבטים. ואם ישאל השואל: "איזו **'ברכה'** יש כאן?" נענה ונאמר: כאשר מישוהו אינו מתאים להיות מנהיג והוא בכל זאת מנסה להנהיג, הדבר יכול לגרום נזק גדול לעצמו ולכולם. לכן זאת הייתה ברכה, שראובן ידע מראש שעליו לתפקד כבן רגיל ולא כבכור מוביל. ראובן שמע את תוכחת אביו וקיבל אותה בהכנעה. הוא הבין שגם תוכחה יכולה להביא ברכה!

ג **ראובן בְּכֹרִי אֶתָּה כְּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי** 'און' = כוח⁶. אתה בני הבכור וראשית כוחי, ובתור בכור היה ראוי שתהיה **יָתֵר שְׂאֵת** יותר גבוה מאחייך בחשיבות. **וְיֵתֵר עָז** ויותר חזק בהנהגת העם: ד אבל אתה **פָּחַז כַּמִּים** פזיז במעשיך, פועל מהר בלי לחשוב, כמו מים הזורמים מהר לכל כיוון, ולכן **אֶל-תּוֹתֵר** לא יהיה לך יתרון, לא יהיו לך יתרונות הבכורה **כִּי עָלִית מִשְׁכְּבִי אֲבִיךָ** אחרי מות רחל העביר ראובן את מיטת אביו מאוהל בלהה לאוהל של לאה אימו, והתערבות של בן בענייניהם הפרטיים של הוריו היא מעשה חמור. יעקב דימה זאת לעלייה על משכבו וחילולו⁷ **אֲזַז חֲלָלָתָהּ** הורדת ממעלתו את מי ש- **יְצוּעֵי עֲלָה** עלה על יצועי - מיטתי (את עצמך...)⁸: (מעשה זה הוא דוגמה ל'פחז כמים', שראובן עשה מעשה פזיז בלי לחשוב מספיק⁸).

1 "תקבולות" - בפסוקים של ברכה, שירה וכדומה נפוץ שימוש ב"תקבולות", כלומר חזרה על תוכן דומה אבל במילים אחרות. בדברי יעקב לבניו מופיעות הרבה 'תקבולות', כגון: **"בסודם אל תבוא נפשי, בקהלם אל תחד כבודי"**.

2 רש"י לפסוק א מביא בשם חז"ל, שיעקב רצה גם "לגלות להם את הקץ" - לגלות להם סודות על ימות המשיח והגאולה העתידה, ונסתלקה ממנו שכינה" - וה' מנע זאת ממנו. יעקב הסתפק אם כן בברכות שהוא בירך אותם על מה שיקרה להם בעתיד.

3 עיין בדברי 'אור החיים' לפסוק כח, דיבור המתחיל "אשר כברכתו".

4 ועל פי חז"ל, 'אחרית הימים' = 'סוף הימים'. כלומר ימות המשיח. (ועיין בהערה 2).

5 הוא חטא כאשר הוא התערב בפזיזותו בעניינים הפרטיים של הוריו ובלבל את יצועי אביו, אף שכוונתו הבסיסית הייתה לטובה.

6 כמו 'אין אונים' = חסר כוחות.

7 כפי שכתוב בפרשת 'וישלח' פרק לה פסוק כב: **"וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁתָּה בְּאֶרֶץ הַחֵדְוָה וַיִּלֶּךְ רָאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת-בְּלֵהָהּ פִּלְגֶשׁ אֲבִיו"**.

8 ראובן גם לא הצליח להנהיג את אחיו כראוי במכירת יוסף ואף לא הצליח לשכנע את יעקב לשלוח את בנימין למצרים.

שמעון ולוי: לשמעון ולוי הייתה מידה של **ביקורתיות שהובילה לכעס**, והחיבור ביניהם הביא אותם למעשים תקיפים, דוגמת הריגת אנשי שכם.⁹ יעקב ראה בהריגת אנשי שכם מעשה לא מוסרי וחילול ה'¹⁰, והוא ראה בשלילה את מידת ה'כעס' שהביאה את שמעון ולוי למעשה זה. יעקב הוכיח אותם וקבע שהם לא יקבלו נחלות רגילות אלא נחלות מפוזרות בין השבטים. ואם ישאל השואל: "איזו 'ברכה' יש כאן?" נענה ונאמר: לשמעון ולוי זאת ברכה להיות מפוזרים¹¹, כי אז הביקורתיות תהיה במידה קטנה וראויה, שתייצר 'ביקורת בונה' ולא הרס. כמו מלח באוכל: קצת ומפוזר - טוב, יותר מדי ובמקום אחד - כבר לא...

שבט לוי קיבל את דברי יעקב, תיקן את מידותיו וזכה להיות שבט הכוהנים והלוויים! פיזורו בין כל השבטים הביא ברכה לכולם. דברי התוכחה אכן היו לו לברכה! (שבט שמעון, לעומתם - לא קיבלו את התוכחה, לא תיקנו את מידותיהם, חטאו שוב ב'חטא בעל פעור', הטיחו ביקורת קשה במשה רבנו בסוף פרשת 'בלק' והפסידו לגמרי את ברכת משה בפרשת 'וזאת הברכה').

ה' שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵים דומים בתכונות ובמעשים¹² כְּלִי חָמֶס מְכַרְתֵּיהֶם 'מכרותיהם' = כלי הנשק שלהם. הם השתמשו בכלי נשקם לחמס - למעשה לא ראוי (כאשר הרגו את אנשי שכם): וּבְסֹדֶם בְּסוּד הַתְּכַנּוֹן להרוג את אנשי שכם אֶל-תִּבְא נַפְשִׁי לא באה נפשי - לא הייתי שותף, בְּקִהְלָם כשהם נקהלו יחד להרוג את אנשי שכם אֶל-תִּחַד כְּבִדִּי לא הצטרפתי כִּי בְּאֶפֶס בגלל מידת הכעס שלהם הם הִרְגוּ אִישׁ וּבְרָצָנָם התקיף עֶקְרוֹ-שׁוֹר חתכו את פרסות השוורים של אנשי שכם (כדי שלא יוכלו לשמש יותר לעבודה): זֶאֱרוֹר אֶפֶס מקוללת מידת הכעס שלהם כִּי עָזוּ כי היא עוצמתית מדי וְעִבְרָתָם מילה נרדפת ל'כעס'. 'עברה' = כעס כִּי קִשְׁתָּה כי היא מידה קשה, ולכן אֶחָלְקָם בִּיעֲקֹב וְאֶפִּיעֶם בִּישְׂרָאֵל נחלתם תהיה מחולקת ומפוזרת בין נחלות שאר השבטים. (בפועל, שבט לוי לא קיבל נחלה כלל, והלוויים היו מפוזרים בין כל השבטים בכל הארץ. שבט שמעון אומנם קיבל נחלה, אך היא הייתה מפוזרת ובלועה בתוך נחלת יהודה):

הצעות להמחשה ולהרחבה

- במשימות ד-ה יש עיסוק במילה 'אפס' - כעסם. חשוב להדגיש שיעקב לא קילל את שמעון ולוי עצמם אלא רק את מידת הכעס שלהם: "ארור אפס" ולא "ארורים הם!"

100 יחידה

ברכות יעקב לראובן, שמעון ולוי
פרק מט פסוקים א-ז

ראובן

ג' ראובן בקרי אתה בתי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז:

ד פתח פנים אל תוותר כי עליית משכבי אביך או חללת יציעי עליה:

ה השלימו את המלים החסרות בעזרת התרמילון:

ראובן היה הבן ה _____ של יעקב ויהי ראוי שהוא יהיה _____.

אבל הוא היה _____ וחסא, ולכן הוא _____ את יתרונות הבכורה.

מה פרוש להיות 'פזיז' (הקיפו את התשובה הנכונה):

1. לעשות ואחר כך לחשב 2. לחשב ואחר כך לעשות 3. לחשב בלי לעשות.

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט ראובן.

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט לוי.

שמעון ולוי

ה' שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם:

ו בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפס הרגו איש וברצנם עקרו שור:

ז ארוז אפס כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל:

ה השלימו את המלים החסרות בעזרת התרמילון:

שמעון ולוי _____ את כל אנשי העיר _____ יעקב אמר שהם _____

נהנו כך בגלל סדת ה _____ ושערו לפזר את _____ כדי שהם _____

לא ישבו בידם במקום _____

ד כעס = אף כעס = _____

ה סגנו במדגש את כל המקומות שהמלה הזאת מופיעה בפסוקים.

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט שמעון.

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט לוי.

שכם
הרגו
נחלקם
אחד
כעס

9 רש"י אומר כאן, בפירושו לפסוק ה', שהם גם שהציעו להרוג את יוסף לפני 'מכירת יוסף'.

10 אם שכם וחמור אביו חטאו בלקיחת דינה - במה חטאו אנשי שכם?? - עיין בדברי יעקב בפרשת 'וישלח', פרק לד פסוק ל.

11 עיין ב'אור החיים' לפסוק כח, דיבור המתחיל "אשר דיבר להם אביהם ויברך אותם".

12 על פי רמב"ן.

101. ברכת יעקב ליהודה

פרק מט פסוקים ח-יב

יהודה

ליהודה הייתה מידת גבורה. גם גיבור מלחמה, גם גיבור הכובש את יצרו וגם גיבור להודות בטעויותיו ולתקן (כמו במעשה יהודה ותמר). יעקב בירך את יהודה בשלושה דברים:

1. שהוא ינצח את אויביו; 2. שהוא יהיה שבט המלוכה וממנו יעמוד מלך המשיח; 3. שיהיה לו שפע כלכלי.

ניצחון במלחמה

ח יהודה אתה יודוך אחיך יודו שאתה ראוי למלוך¹ ידך בערף איביך אתה תכה את אויבך בעורף (כי הם יברחו מפניך ואתה תמשיך לרדוף אחריהם ותכה אותם מאחוריהם בעורף) ישתחוו לך בני אביך בתור מלך: ט גור אריה יהודה אתה כמו גור אריה, שהוא גיבור ועתיד לגדול עוד ולהיות לאריה בוגר - מלך ממש² מטריך מהכאת האויבים, אתה - בני עלית תעלה ותחזור בשלום כרע רבץ כאריה ואתה תנוח בנחת כמו אריה וכלביא וכמו לביא (שם נוסף לאריה), ש- מי יקימנו שאיש אינו מעז להקימו או להפריע לו³

מלכות

י לא יסור לא יזוז שרביט³ המלוכה מיהודה ומחזק (ולא יזוז) כותבי החוקים מבין רגליו מלפני רגליו (כותבי החוקים יושבים לרגלי המלך, שמנחה אותם מה לכתוב). כך תהיה מלכותו של יהודה על עם ישראל לבדו עד כייבא שילה עד שיבוא מלך המשיח הנקרא "שילה", אבל אחרי שיבוא המשיח, שנקרא "שילה", ולו יקחת אליו יתקלו ויתאספו עמים גם שאר העמים ללמוד ממנו⁴

עושר

יא אסרי (כל איש משבט יהודה) יקשור לגפן לעץ גפן בודד עירה את העיר שלו (ויטעין את כולו באשכולות מהעץ האחד, מרוב אשכולות) ולשרקה ולענף של גפן (הוא יקשור את-) בני אתנו את בן אתונו (ויטעין את בן האתון כולו מענף אחד!) כבס ביין לבשו יהיה לו כל כך הרבה יין, עד שהוא יכבס את בגדיו ביין במקום במים... ובדם ענבים וביין אדום כמו דם (יין משובח) הוא יכבס את סותה כסותו: יב חכלילי עינים עיניו יהיו אדומות מיין משתיית יין משובח ולבן שנים ושיניו יהיו לבנות מחלב משתיית חלב משובח (שיהיה בנחלתו מרעה טוב לצאן ולבקר)⁵

הצעות להמחשה ולהרחבה

- במשימות א-ב אפשר לעסוק בתכונות האריה: גבורה, אצילות, סוג היראה שהוא מטיל על הסובבים אותו וכדומה, ולדון כיצד תכונות אלה דומות לתכונותיו של שבט יהודה כשבט המלכות המנצח את אויביו.
- במשימות ג-ד, ראשית יש להגדיר את הקבוצה (מקלות) ומתוך כך את היוצא דופן (כתר): "כל המילים הן סוגי מקלות ורק הכתר איננו מקל".

1 רשב"ם.

2 עכשו אתה עדיין "גור אריה" ואינך מולך, אבל אתה עתיד לגדול ולהיות ל"אריה מולך" - על פי ספורנו.

3 "שבט" = מקל, מטה, שרביט.

יהודה

הדבירו כאן
מדבקה עם
הסמל של
שבט יהודה.

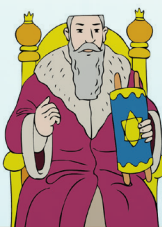
ח יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך:
ט גור אריה יהודה מטריך בני עליית פרע רבץ באריה וכלביא מי יקימנו:

נאחז
במלחמה

- א. סמנו במדגש את כל המקומות בפסוק שמזכר בהם בעל החיים שיהודה דומה לו.
- ב. לשיחה בכתה: כמה יהודה דומה לבעל חיים זה?

י לא־יסור שִׁבְט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵק מִבֵּין רִגְלָיו
עד כִּי־בֹא שִׁילָה וְלוֹ יִקְהֶת עַמִּים:

מלכות

שִׁבְט, מְקַל, כֶּתֶר, מִטָּה, שִׁרְבִיט

- ג. איזו מלה יוצאת דפון?
- ד. כמה היא יוצאת דפון?

ה. הוסיפו למלך שבציר כתר ושִׁבְט מלכות (שרביט).

יא אֶסְרִי לְגִמְזוֹ עִירָה וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֶתְנֹו כֶּבֶס בִּינִי לְבָשׁוּ וּבְדֵם־עֲנָבִים סֹתָה:
יב חֲקַלְיִי עֵינַיִם מִיָּוֶן וּלְבֹן־שָׁנִים מַחֲלָב:

עשר

- ז. מה הם שני הדברים שיש ליהודה בשפעה? 1. _____ 2. _____
- ח. סמנו אותם בפסוקים בעזרת מדגש.

102. ברכות יעקב לזבולון ויששכר

פרק מט פסוקים יג-טו

זבולון

לזבולון היה **כישרון למסחר**, ושבתו עסק במסחר **ביושר ובהגינות**. יעקב בירך אותו ששבתו יקבל נחלה לחוף הים, שיהיו לו נמלים עם אוניות, ושהוא יצליח במסחר גם עם עמים וארצות שמעבר לים.

יג זְבוּלֹן לְחוֹף יָמִים יִשְׁכֵּן נחלתו תהיה על חוף הים והוא יהיה מצוי הרבה לְחוֹף אֲנִיּוֹת בחופים שעוגנות בהם אוניות - נמלים (בערי נמל קונים סחורות שמגיעות מעבר לים, ומשם גם יוצאים למכור סחורות בארצות אחרות)¹ וַיִּרְכָּתוּ קצה נחלתו תגיע עַל-צִידוֹן עד קרוב לצידון (שגם היא עיר נמל):

יששכר

לשבת יששכר היו מידות המתאימות לאנשי עבודה ולתלמידי חכמים: **מסוגלים לעבוד קשה, בעלי כוח התמדה, שמחים בחלקם ותמיד מוכנים לתת ולעזור לזולת**. יעקב דימה את המידות האלה לתכונותיו של חמור בעל עצמות חזקות וכוח רב, והוא בירך את יששכר ואת שבתו, שיצליחו במלאכתם ובלימוד התורה.

יד **יששכר חמור גרם** דומה לחמור בעל עצמות חזקות² (עובד לאט, קשה, בהתמדה רבה - ולבסוף מספיק הרבה) רִבִּץ גם כשהוא נושא משא ורובץ כדי לנוח, הוא אינו מוריד מעליו את משאו אלא רובץ בֵּין הַמִּשְׁפָּתִים בין שתי החבילות הנתונות למשא על שני צידיו³: **טו וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב** נחלתו טובה בעיניו **וְאֶת-הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה** וארצו נעימה לו (שמח בחלקו) **וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסֹבֵל** (מלשון סבל) הוא מטה את שכמו - גבו, לשאת כל משא שצריך **וַיְהִי לְמַסְעָבָד** ונותן משלו ומעצמו עבור אחרים:

לשון הפסוק	אנשי עבודה	תלמידי חכמים
"יששכר חמור גרם"	עובדים קשה, באופן יסודי ובהתמדה רבה - עוד קצת ועוד קצת. בסופו של דבר מספיקים הרבה.	מתאמצים בלימודם, לומדים באופן יסודי ובהתמדה רבה - עוד קצת ועוד קצת. בסופו של דבר מספיקים הרבה.
"רובץ בין המשפתיים"	גם כשהעובד נח - כלי עבודתו ומשאו לידו. הוא אינו עוזב אותם עד שהוא משלים את מלאכתו.	גם כשתלמיד חכם נח - הוא ממשיך להרהר בדברי תורה.
"וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה"	שמחים בחלקם. מודים על מה שיש ואינם מתלוננים על מה שאין.	שמחים בחלקם. מודים על מה שיש ואינם מתלוננים על מה שאין.
"ויט שכמו לסבול ויהי למסעבד"	מקבלים על עצמם משימות ועבודות, ונותנים מעצמם כדי לעזור לאחרים.	מקבלים על עצמם ללמד תורה ולפסוק הלכה, ועוזרים לאחרים בהכוונה רוחנית.

1 רש"י: "...והוא יהיה מצוי תדיר... במקום הנמל שאוניות מביאות שם פרקמטיא (סחורה) - כלומר הם עסקו ב**ביבוא**. ספורנו: "...חוץ מארצנו הולך לחוף אוניות, במיני סחורה, כגון טרית וחילזון וזכוכית לבנה, שהיו נמצאים בימים ובחול שלו..." - כלומר הם עסקו ב**ביבוא**.

2 "גרם" = עצם.

3 ספורנו.

← רש"י (לפסוק טו) אומר שבשבט יששכר היו תלמידי חכמים רבים ושהם היו מומחים "לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין (עיבור שנה וקביעת חודשים), שנאמר: "ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל" (דהי"א יב, לג).

← חז"ל אומרים⁴ שהיה הסכם בין זבולון ליששכר: זבולון יעסוק במסחר ויפרנס גם את יששכר, כדי שהוא יוכל לשבת בנחת ולעסוק בתורה. ובזכות תורתו של יששכר יקבל גם זבולון חלק טוב בעולם הבא.

ויש לשאול: מדוע מופיעה בתורה ברכת זבולון לפני ברכתו של יששכר, הרי יששכר גדול ממנו? עונה על כך המדרש על פי המשנה במסכת אבות: שאם אין קמח אין תורה. בלי פרנסתו של זבולון לא יכול יששכר להתמסר כל כולו ללימוד תורה. גם היום מקובל לעשות הסכמי "יששכר וזבולון" בין אנשים בעלי ממון ובין תלמידי חכמים או ישיבות.

הצעות להמחשה ולהרחבה

- משימה ד עוסקת בהסכם שבין זבולון ליששכר. התלמידים נדרשים לכתוב את ההסכם (מיומנויות ניסוח וכתביה).
- משימה ה משלבת עיסוק במושג של 'דימוי'. הטבלה מציגה חלק מתכונותיו של החמור כ'דימוי' לתכונותיו של ה'תלמיד חכם'. אפשר להוסיף בעל פה גם את תכונות 'אנשי העבודה', על פי ההסבר לעיל בביאור הפסוקים.

יששכר

יד יששכר חמור גרם רבץ בין המשפטים:
טו וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למסעבד:

ה) בשבט יששכר היו הרבה תלמידי חכמים שמתאמצים מאוד בלמודם.
השילמו בעזרת מדבקות את הפרטים החסרים:

הדומה	הדמוי	הפסוק
תלמיד חכם הלומד באפן יסודי ובהתמדה, עוד פסוק ועוד פסוק. בסופו של דבר הוא מספיק הרבה.	חמור בעל עצמות חזקות, עובד לאט, קשה ובהתמדה. בסופו של דבר הוא מספיק הרבה.	"יששכר חמור גרם"
גם קשתלמיד חכם נח - הוא ממשיך להרהר בדברי תורה.	גם קשהחמור נח, המשאא עליו.	"רבץ בין המשפטים"
	שמח בחלקו ואינו מתלונן.	"וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה"
מקבל על עצמו ללמד תורה לאחרים ולפסק הלכות.	מצייע את עצמו לשאת משאות ונותן מכוחו לאחרים	"ויט שכמו לסבל ויהי למסעבד"

זבולון

יג זבולון לחוף ימים ישכן והוא לחוף אגוז וירכתו על צידו:

א) באיזה אזור בארץ יקבל שבט זבולון את נחלתו?
1. בהרים: 2. סמוך לחוף הים: 3. בעמק: 4. במדבר.

ב) מה תהיה עבודתו של שבט זבולון שממנה יתפרנס?
1. עבודת אדמה: 2. רעיית צאן: 3. בניה: 4. מסחר.

לשיחה בפתח: ממי לדעתכם קנה זבולון סחורה ולמי הוא מכר?
ג) הוסיפו לציור אגוז נוספת.

הסכם "יששכר וזבולון"

"זבולון ויששכר עשו שותפות. זבולון לחוף ימים ישכן, ויצא לשרקמטא (לסחורה) בספינות ומשתפר, ונותן לחוף פיו של יששכר (נותן לו אכל) והם (בני שבט יששכר) יושבים ונוסקים בתורה." (רש"י לחמש דברים לג, יח)

ד) מה היה ההסכם בין שבט זבולון לשבט יששכר?

103. ברכות יעקב לזן, גד, אשר ונפתלי

פרק מט פסוקים טז-כא

טז

שבט דן היה שבט יצירת, מתוחכם ובעל תכסיסים, שבעזרתם גבר גם על אויבים שנראו גדולים וחזקים ממנו¹. גם יהודה היה שבט חזק שנלחם באויבים, אולם בעוד יהודה לחם מול האויב פנים אל פנים והביס אותו בגבורתו, דן היה זקוק לתכסיסים ולתפילה מיוחדת של יעקב שה' יצליח את דרכו.

טז דן יִדִּין עָמּוֹ יגן על עמו וינקום את נקמת עמו מהאויבים כְּאַחַד שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל כמו אחד השבטים החזקים בישראל (כמו שבט יהודה²): יוֹ יְהִי־דָן ערמומי ובעל תכסיסים כמו נַחֲשׁ עַל־דֶּרֶךְ: שעל הדרך, וכמו שְׂפִיפֹן סוג של נחש עַל־אֶרֶץ שעל הארץ (שם נרדף ל'דרך') הַנָּשֶׁן עֲקֵב־סוּס אחד מתכסיסיו של הנחש הנמוך, הנלחם בפרש היושב גבוה על הסוס הוא לנשוך בעקבו של הסוס, לגרום לו - וַיִּפֹּל רֶכְבּוֹ אַחֲזָר ואז הוא מצליח להכיש את הרוכב: יח לִישׁוּעָתָה קִנִּיתִי ה' יעקב התפלל לה' שיושיע את דן במלחמותיו ושתכסיסיו יצליחו:

גד

לשבט גד הייתה הרבה יוזמה. בני השבט לא היו מחכים שיקראו להם לבוא לקרב או שיתקפו אותם, אלא הזדרזו לבוא והקדימו להפתיע את אויביהם. הדבר בא לידי ביטוי כאשר הם עברו חלוצים (ראשונים לפני כולם) במלחמת כיבוש הארץ והובילו את הקרבות³. ה"יוזם" מפתיע את האויב וגובר עליו עוד לפני שהוא מספיק להתארגן. ה"יוזם" גם מייצר הרתעה, כי האויב חושש כל הזמן מהפתעות לא צפויות. יעקב בירך את גד שגדודי החיילים של שבטו יצליחו במשימתם להפתיע ולהרתיע את האויבים, ושהם ישובו לביתם בשלום ובשלווה ובלי דאגות.

יט גִּד לִשְׁבֹּט גִּד יהיה גִּדּוֹד של חיילים ש- יִגְדֹּנּוּ יצאו ממנו לפני כולם להפתיע ולהכות את אויביהם וְהוּא (שבט גד) יִגְדֹּ עֲקֵב ישוב על עקבותיו לביתו בשלום (כי האויב יפחד ממנו ויהיה מורתע):

אשר

לאשר הייתה מידת נדיבות ונתינה ברוחב לב. יעקב בירך אותו שנחלתו תהיה משופעת בעצי זית המפיקים שמן זית משובח, שרבים יבקשו לקנות ממנו והוא ימכור להם. משמן זה הוא ייתן למלכים ומשמן זה הוא ייתן לבית המקדש⁴. בעל ה'כלי יקר' מוסיף שבני אשר היו בעלי צדקה והיו נותנים לחם טבול בשמן זית משובח ומעדני מלכים גם לעניים.

כ מֵאֲשֶׁר מנחלת אשר יצמחו עצי זית רבים, שיפיקו מהם שמן זית משובח במידה כזו שתהיה שְׁמֵנָה לַחֲמֹ לַחמו תהיה "שמנה" ומשובחת⁵ אחרי שהוא יטבול אותה בשמן הזה וְהוּא יִתֵּן מֵעֲדֵנֵי־מֶלֶךְ העשויים משמן זה, לבית המקדש, למלכים ואף לעניים:

1 רש"י ומפרשים נוספים מבארים שדברי יעקב מוסבים על שמשון (שגבר על הפלשתים החזקים ממנו בעזרת תכסיסים).

2 עיין בסוף דברי רמב"ן לפסוק טז.

3 עיין ברש"י כאן. (ובחומש במדבר לב, כה: "ויאמר בני גד ובני ראובן... ועבדיך יעברו כל חלון צבא לפני ה' למלחמה...") בני גד מוזכרים לפני בני ראובן - עובדה זו יכולה להצביע על כך שהרעיון לעבור חלוצים הייתה שלהם, ובמיוחד לאור העובדה שהפסוק פותח בלשון יחיד: "ויאמר בני גד ובני ראובן". גם בעצם בקשתם לבחור את נחלתם בעבר הירדן המזרחי אפשר לראות ביטוי של יוזמה.

4 במסכת מנחות דף פה עמוד ב אומרת המשנה: "תקוע אלפא לשמן". כלומר את השמן המובחר ביותר היו מביאים לבית המקדש מהעיר תקוע. אומנם ידוע לנו על עיר ושמה תקוע שהייתה בנחלת יהודה, אך כאן הכוונה כנראה לעיר אחרת ושמה תקוע, שהייתה בגליל, בנחלת אשר, וכך כתוב באתר מכון המקדש: "לעומת 'תקוע' הדרומית, ידועה העיר 'תקוע' בגליל העליון, שהייתה מפורסמת בשמן הטוב שגדל בה. כך נראה מן הגמרא במנחות פה, ב, האומרת שתקוע הנזכרת במשנה כעיר מיוחדת לשמן - היא זו שבגליל, ככתוב: "וטובל בשמן רגלו" - זה חלקו של אשר [שנחלתו בצפון] שמושך שמן כמעין... עליה ככל הנראה אמרו חז"ל: "תקוע אלפא לשמן" וממנה היו מביאים שמן למנורה ולקורבנות בבית המקדש, ש"כולם אינם באים אלא מן המובחר" (משנה מנחות ה, א). ועיין עוד ב'כלי יקר' בפירושו לפסוק שלנו כאן.

5 "לחם" הוא בדרך כלל לשון זכר, וכאן מופיע בלשון נקבה. עיין בפירושו של אבן עזרא לפסוק שלנו, בעניין זה.

נפתלי

לנפתלי הייתה מידת זריזות והכרת טובה. יעקב דימה אותו לאילה שרצה מהר ומזדרזת לבצע את שליחותה⁶.
ומהי זריזותו? - הוא מזדרז לתת "אמרי שפר" - לומר דברים טובים, לבשר בשורות טובות ולהודות על חלקו הטוב.

כא נפתלי זריז כמו אילה שלחה שרצה מהר לבצע את שליחותה הנתן והוא (נפתלי) נותן אמרי שפר משמיע בשורות טובות, אומר דברים טובים ומברך את ה' על חלקו הטוב⁷.

הצעות להמחשה ולהרחבה

- משימה ד היא משימה קשה. התלמידים נדרשים למתוח קו מהמילים של ברכת גד אל הפירוש שלהם. עם זאת, המילים המודגשות והמילים המשלימות את פירוש הברכה - מקילות על התלמידים.
- במשימה ה יציירו התלמידים גדוד חיילים ההולכים לפני כולם, כמו החלוצים משבט גד שהלך לפני כל הצבא במלחמת כיבוש הארץ.
- משימה ח עוסקת בבית הבד, שבו מפיקים שמן זית מהזיתים. אפשר להרחיב בעזרת הציור בחלקים השונים של בית הבד: הים, הממל, הקורה, העקלים ועוד.
- משימה ט עוסקת בשימושים של שמן זית. כדאי לתת לתלמידים לחשוב לבד ורק אחר כך להעשיר זה את זה. (מאכל: טיגון, בישול, אפייה, תיבול; מאור, תרופות, סיכה, החלקה, בושם ועוד.)

אֲשֵׁר

נדיבות

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט אשר.

כ מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך:
בנחלתו של אשר יהיו הרבה עצי זית.

1. סמנו את המלה בפסוק הרומזת לקר.
2. מה מפיקים מזיתים?
3. כיצד נקרא המקום שמפיקים בו שמן זית?
4. מה אפשר לעשות בשמן זית? (כתבו לפחות שלושה דברים.)

לשיחה בכתה: למי לדעתכם הם יתנו "מעדני מלך"?

דָּן

יציאתיות ותחכום

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט דן.

טו דן ידיו עמו כאחד שבטי ישראל: י י הִידָן נחש עלי־דָּרָה שִׁפִּיָן עַל־אֶרֶח הַנֶּשֶׁף עֲקֵב־סוֹס וַיִּפֹּל רֶכֶבָּ אַחֲרָיו: יִי לִישׁוּעָתָה קִיּוּתִי ה':

א. לאיזה בעל חיים מדמה יעקב את שבט דן? סמנו אותו בפסוק במדגש.
ב. באיזה תכנים משתמש הנחש כדי להכריע את האויב הרוכב על הסוס?
ג. סמנו במדגש (בצבע אחר) את התפלה שהתפלל יעקב על שבט דן.

נַפְתָּלִי

זריזות

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט נפתלי.

כא נפתלי אילה שלחה הנתן אמרי שפר:
השלימו את המלים החסרות:

יעקב דמה את נפתלי ל _____ שרצה _____ לבשר בשורות.

א. כתבו "בשורה טובה" שתוכלו לספר היום להורים.

חידה: איזו חברה ציירה 'אילה' בסמל שלה?
אם תרצו רמו. חפשו מדבקה עם הסמל!

גָּד

יזמה

הדביקו כאן מדבקה עם הסמל של שבט גד.

ד. מתחו קו מכל אחת מהמלים בברכתו של גד אל הפירוש שלה במשפט למטה.

יט גד גדוד יגורנו והוא יגד עקב:

לשבט גד יהיה גדוד של חילים שיצא ממנו לפני כלם להפתיע את האויב. והוא ישוב על עקבותיו לביתו בשלום.

ה. ציירו גדוד חילים משבט גד לפני כל שאר החילים.

93

92

- 6 רמב"ן: "מנהג במושלי ארץ, לשלוח זה לזה האיילים. וכך העניין: כי האיילות שנולדו בארץ, מלך הצפון יגדל אותן בהיכלי מלך הנגב ויקשרו כתב הבשורה בקרניה והיא תרוץ מהר ותשוב למעונה ויתבשרו בהן."
- 7 בעל 'כלי יקר': "...ויש מפרשים על פירותיו שממהרים להתבשל ונותן אמרי שפר על ידי מקרא ביכורים או ברכת הפירות."

104. ברכות יעקב ליוסף ובנימין

פרק מט פסוקים כב-כז

יוסף

יעקב תיאר את יוסף כאדם מוכשר ופורה שיש בו גם צדקות ואמונה בה'. כישרונו גרם לפעמים לאחרים לקנא בו ולנסות לפגוע בו, אך הוא לא איבד את צדקותו ואת אמונתו בה', וה' הגן עליו והציל אותו. בזכות צדקותו זו הוא גם זכה לעזור למשפחתו בשנות הרעב במצרים. יעקב חתם את דבריו בברכה ליוסף בשפע של מים (חקלאות), בריבוי צאצאים ובנחלה וברכה בלי גבול.

יוסף היה אדם ברוך בכשרונות:

כשרונותיו של יוסף

כב בן פֶּרֶת יוֹסֵף מלשון 'פֹּרָה'. גם בבנים וגם בכשרונות, בן פֶּרֶת עָלֵינוּ שכולם נושאים אליו את עיניהם בהערצה, בְּנוֹת צֶעֶדָה עָלֵינוּ שור' (= לראות, להביט') בנות מצרים היו צועדות ובאות מרחוק כדי לראותו.

הקנאה ביוסף

אולם לפעמים כישרונותיו והצלחותיו גרמו לאחרים לקנא בו ולרצות לפגוע בו: כג וימררהו מיררו את חייו ורָבוּ עשו אתו מריבות ופגעו בו, וישטמהו ושנאו אותו בַּעֲלֵי חַצִּים בעלי לשון הרע: לשון הרע והוצאת שם רע משולות לחיצים, ובעלי לשון הרע משולים לאלה היורים את החיצים. אשת פוטיפר הוציאה עליו שם רע (גם אחיו, ב'מכירת יוסף', דיברו עליו רעה), ויוסף סבל מזה מאוד.

יוסף מצדיק עליו את הדין וה' מציל אותו

אבל יוסף התגבר על כל הניסיונות לפגוע בו: כד ויתשב באֵיתוֹ קִשְׁתּוֹ קשתו של יוסף ישבה איתנה - יציבה יותר וחזקה יותר, ויפֹּאז והתכופפו זָרְעֵי יִדְיוֹ כדי למשוך בחוזקה בִּיתֵר (המיתר של הקשת). זהו משל: יש קשת רגילה, שהאדם נושא בידו ויורה בעזרתה חיצים, ויש קשת גדולה יותר וכבדה יותר, המיוצבת על הקרקע בצורה איתנה וחזקה. היורה בקשת הגדולה צריך לכופף את זרועותיו ולמשוך בִּיתֵר בכוח רב כדי לירות חיצים. קשת זו יורה חיצים למרחק גדול יותר מהקשת הרגילה. הנמשל: כוחו של יוסף גדול מכוחם של המנסים לפגוע בו, והוא מצליח להינצל מהם. ומהו סוד כוחו ועדיפותו של יוסף עליהם? - צדקותו ואמונתו שהכול מאת ה' ושהכול לטובה: כוחו הוא אמונתו שהכול (גם הצרה וגם ההצלה) בא מִיָּדִי מידיו של אֲבִיר יַעֲקֹב כינוי לקב"ה. מִשָּׁם מתוך צדקותו ואמונתו הוא זכה להיות רֹעֶה מנהיג בשנות הרעב ל- אֲבֹן יִשְׂרָאֵל לבני ישראל:

כה מֵאֵל אֲבִיךָ וְיַעֲזֹרְךָ מא-לוקי אביך תבוא לך עזרה וְאֵת שֵׁ-דִי וְיִבְרָכְךָ ומאת ה' תבוא לך ברכה, בְּרִכַּת שָׁמַיִם מֵעַל גֶּשֶׁם בְּרִכַּת תְּהוֹם רִבְעַת תַּחַת מי מעיינות, העולים מהתהום שמתחת לארץ, בְּרִכַּת שָׁדַיִם וְרַחֵם ברכה שלא ימותו תינוקות מחוסר אוכל ושלא ימותו עוברים ברחם אימם: כו בְּרִכַּת אֲבִיךָ יעקב (בעניין הבטחת הארץ) גָּבְרוּ עֲדִיפִים עַל-בְּרִכַּת הוֹרֵי על ברכות (הבטחת הארץ) שקיבלו הורי: אברהם ויצחק, מפני שלי ה' הבטיח ארץ עַד-תָּאוֹת גְּבַעַת עוֹלָם עד סוף גבעות עולם - בלי גבול, אין סופית, "נחלה בלי מצרים" (ואילו אברהם ויצחק קיבלו הבטחה לארץ המוגבלת בגבולות?) תְּהִיֶּיךָ יחולו הברכות האלה שאני קיבלתי לְרִאשׁ יוֹסֵף על ראש יוסף וְלִקְדָּח ועל ראשו של מי שהוא נָזִיר אֲחִיו כינוי ליוסף, שהיה שונה ונבדל מאחיו:

1 הפירוש השני ברש"י. (כך במילות השיר: "שורו, הביטו וראו..." וכך בפקודות לחיילים במצעד: "לחזית שור!")

2 ברכת אברהם: "כי את כל הארץ אשר אתה רואה, לך אתננה" (יג, טו) - רק מה שאתה רואה. מוגבל לטווח הראייה.

ברכת יצחק: "כי לך ולזרעך אתן כל הארצות האלה" (כו, ג) - רק הארצות האלה. מוגבל לארצות האלה.

ברכת יעקב: "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" (כח, יד) - בלי גבול!! "נחלה בלי מצרים"!

בנימין

לבנימין הייתה מידה של **אומץ לב**. תמיד הוא היה נחוש להצליח ואף פעם לא התייאש, גם בתקופות טובות, המשולות ליום, וגם בתקופות קשות, המשולות ללילה. כמו זאב, שהוא אמיץ ונחוש: הזאב נלחם וטורף סוגים רבים של בעלי החיים, ובכל הזמנים: ביום ובלילה.

← שאל המלך היה משבט בנימין, והוא ניצח את אויבי ישראל כשהיינו בארץ והייתה לנו עצמאות ומלכות - תקופה המשולה ל"יום".
מרדכי הצדיק היה אף הוא משבט בנימין, ובזכותו ניצחנו את אויבי ישראל כשהיינו בגלות - בתקופה המשולה ל"לילה".

← בנימין הוא השבט היחיד שהצטרף למלכות יהודה, נשאר איתה (עד היום) ולא גלה ואבד עם עשרת השבטים!

כֹּז בְּנִימִין דומה ל- **זֶאֱבִי יִטְרָף** (זאב טורף) (שהוא אמיץ ואיננו מפחד משום בעל חיים בשום זמן).

בְּבִקְרָה בתקופות הטובות של עם ישראל **יֹאכֵל עֵד** ('עד' = שלל) הוא ינצח את האויבים וייקח שלל

וְלַעֲרֵב גם בתקופות הקשות של עם ישראל הוא לא יתייאש, ינצח את האויבים ו- **יַחֲלֹק שָׁלָל**:

הצעות להמחשה ולהרחבה

- ברכת יוסף מורכבת וקשה להוראה לתלמידים צעירים. אם התלמידים מתקשים לבצע את המשימות בחוברת, אפשר להסתפק בקריאה רצופה של הסבר הברכה הכתוב בלשונו במשימות א-ה.
- משימה ב עוסקת בכינוי "בעלי חצים" למספרי לשון הרע ולמוציאים שם רע. מילים רעות פוגעות בליבו של האדם שעליו מדברים ומכאיבות לו כמו חץ שפוגע ומכאיב, ואף יותר! מילה רעה שיוצאת מפי אדם - אינה ניתנת להשבה, כמו חץ אחרי שהוא נורה.
- **פעילות הסיכום** נועדה לרכז את כל המידות הטובות שבאו לידי ביטוי בברכות יעקב ולזכור איזו מידה מתאימה לאיזה שבט. אחרי המשימה הראשונה התלמידים מתבקשים לבחור את המידה שהם מרגישים שהיא מאפיינת גם אותם. (כדאי לחשוב מראש מה לומר לתלמיד הרוצה לבחור ביותר ממידה אחת; מה לומר לתלמיד שאינו מצליח לבחור שום מידה; כיצד להגיב אם תלמיד משייך מידה כלשהי לאחד החברים בכיתה וכו').
- בעקבות הפעילות הזאת אפשר לפתח שיעור חברה בנושא **"המידות הטובות של תלמידי הכיתה"**.

משימת רשות מתחזו קו מדברי הברכה אל הפרוש:

- ברכת נשם.	- מה מאל-ל אביך ויעזרך
- ברכת מי מענינך.	- ואת ש-י ויברךך
- ה' יעזר לך.	- ברכת שמים מעל
- ה' יברך אותך.	- ברכת תהום רבצת תחת
- ברכת בריאות לתנוקות.	- ברכת שדים ורחם:

בו ברכת אביך גברו עלי-ברכת הו'י עד-תאות גבעת עולם
תהיון לראש יוסף ולקדוך נזיר אחיו:

צדקות

יוסף

כב **בן פרת יוסף בן פרת עלי-עין בנות צעדה עלי-שור:**

א. שבנו בתוך המספס את המלים הפזמוניות בפסוק:
פורה בכשרונותיה
כל הסתכלה עליו בהערצה, ו
צעדו מרחוק כדי לראות אותו.

ב. וימרהו ורבו וישטמהו **בעלי חצים:**

א. אכל היו גם אלו שקנאו ביוסף, סדרו את חייו, רבו אתו, שטאו אותו ואמרו עליו דברים רעים.
יעקב כנה אותם "בעלי חצים".
למה מי שמדבר דברים רעים נקרא "בעל חצים"?

ג. ויתשב באיתן קשתו ויפאז זרעי ידיו

א. אכל היו היה חזק מהם.
כאלו היתה לו קשת גדולה יותר, איתנה וחזקה יותר.

הדבוקו מדבקה עם ציור של קשת גדולה.

מדי אביר יעקב

א. ומה היה סוד כוחו של יוסף? - צדקותו!
הוא האמין שכל מה שקורה לו הוא סמיו של

משם רעה אבן ישראל:

ה. בזכות צדקותו הוא נצל ונקה להיות סגור העין, שהוא כמו ה של בני

אמיץ לב

בנימין

כ. בנימין זאב יטוף בבקר יאכל עד ולעריב יחלק שלל:

א. לאיזה בעל חיים מדמה יעקב את שבט בנימין?

ב. השלימו את המלים החסרות בעזרת התרמילון:

הזאב הוא בעל חיים _____ . גם בנימין היה _____ .

בנימין אף פעם לא _____ .

הוא היה אמיץ בזמנים טובים, המשוליים ל _____ .

וגם בזמנים קשים, המשוליים ל _____ .

קל-אלה שבטי ישראל שנים עשר
וזאת אשר-דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כבדתו בך אתם:

סמיילי:

אמיץ
לילה
התאוש
בקר
אמיץ

105. יעקב אבינו נאסף אל עמיו

פרק מט פסוקים כח-לג

א. הקדמה

יעקב אבינו סיים לברך את שנים עשר בניו, שהיו לראשי השבטים בעם ישראל¹. אחרי שיעקב סיים לברך אותם, הוא ציווה אותם שיקברו אותו במערת המכפלה², אסף את רגליו אל המיטה ונאסף אל עמיו - נפטר.

ב. ביאור הפסוקים לתלמידים

כח כָּל־אֱלֹהֵי הַבָּנִים, הֵיוּ רֹאשֵׁי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אָבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכְתּוֹ בְּבִרְכָּה הַמֵּתֵאִימָה לוֹ בֵּרַךְ אוֹתָם: כֹּט וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲנִי נֹאסֵף אֶל־עַמִּי מֵת קִבְּרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתַי בְּמָקוֹם קְבוּרָתָם שֶׁל אֲבוֹתַי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה עֶפְרֹן הַחֲתִי: לִבְמַעְרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי־מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהִם אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחֲתִי לְאַחֲזֵת־קֶבֶר: לֹא שָׁמָּה קִבְּרוּ אֶת־אֲבֹרָהִם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קִבְּרוּ אֶת־יַצְחָק וְאֵת רַבֵּקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קִבְּרָתִי אֶת־לֵאָה: לִב מְקֹנָה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: לֵג וַיְכַל כֹּאשֶׁר סִיִּים יַעֲקֹב לְצֹנֹת אֶת־בָּנָיו וַיֹּאסֵף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה (אחרי שבזמן הברכות הוא ישב על המיטה³) וַיִּגְוֹעַ וַיֹּאסֵף אֶל־עַמּוּיוֹ לְשׁוֹנוֹת שֶׁל פְּטִירָה מִן הָעוֹלָם:

חז"ל ציינו שלא הוזכר לשון 'וימות' בפטירתו של יעקב! ועל כך אומרת הגמרא⁵: "אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת!" שואלת הגמרא: וכי לחינם הספידו את יעקב וחנטו אותו וקברו אותו?! עונה הגמרא: כל עוד זרעו של יעקב (עם ישראל) בחיים, הרי נחשב שגם יעקב אבינו בחיים.

ג. מנגינת הכתוב

אנחנו בניו של יעקב אבינו - ישראל. על שמו נקראים אנו "עם ישראל". ומאז ועד היום, ועד עולם - "עם ישראל חי"!

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

בחוברת

- משימה א עוסקת בציווי של יעקב לבניו לקבורו במערת המכפלה.
- משימות ב-ד עוסקות באבות ובאימהות הקבורים במערת המכפלה ובאלה שלא (רחל בקבר רחל, יעקב עדיין לא נקבר...).

1 בברכות יוסף נחשב כשבט אחד ולא כשניים (אפרים ומנשה). רק לעניין סדר המחנות במדבר וההתנחלות בארץ נחלק יוסף לשניים. (בעניינים שיוסף נחלק לשניים - שבט לוי אינו נמנה, ובעניינים שיוסף נמנה כשבט אחד - מונים גם את שבט לוי.)
2 אף שהוא כבר השביע על כך את יוסף בתחילת הפרשה, כלל עכשיו יעקב את כל האחים בציווי - אור החיים, דיבור המתחיל "ויצו אותם".
3 אבן עזרא.
4 עיין ברש"י לפסוק לג, דיבור המתחיל "ויגוע וייאסף".
5 במסכת תענית דף ה עמוד ב.

אם יש זמן, אפשר לעשות עם התלמידים תרגיל של "אלוף דפדוף" ולחפש:

היכן בחומש מוזכרת הקבורה של כל אחד מהאבות וכל אחת מהאימהות? היכן מוזכר מי קבר אותם?

אברהם: פרשת חיי שרה, פרק כה פסוקים ח-ט. יצחק וישמעאל קברו אותו.
שרה: פרשת חיי שרה, פרק כג פסוקים ב, יט. אברהם קבר אותה.

יצחק: פרשת וישלח, פרק לה פסוק כט. עשיו ויעקב קברו אותו.
רבקה: מיתתה אינה מוזכרת בתורה במפורש (ועיין ברש"י לפרשת וישלח, פרק לה פסוק ח). לא מוזכר מי קבר אותה.

לאה: מיתתה אינה מוזכרת בתורה. יעקב קבר אותה, כפי שהוא מספר לבניו כאן.

- במשימה הזו התלמידים את הביטויים שפירושם שיעקב מת. כדאי להסב את תשומת לב התלמידים שהתורה לא השתמשה בפועל "וימות", בניגוד לשאר האבות והאימהות.

- משימה נוספת: נועדה לקשר בין השם "עם ישראל" לשמו של ישראל אבינו.

- אפשר לעורר את התלמידים לשאלה למה אנחנו נקראים דווקא "עם ישראל" ולא "עם אברהם" או "עם יצחק"? (מאברהם יצאו גם ישמעאל וגם כל בני קטורה; מיצחק יצא גם עשיו; רק בני יעקב שייכים כולם לעם ישראל).

- שאלה נוספת: מדוע "עם ישראל" ולא "עם יעקב"?

("ישראל" מציין שם נכבד יותר, הרומז לתקופות של התעלות וגאולה: "כי שרית עם א-לקים ועם אנשים ותוכל";

"יעקב" מציין תקופות של משבר והתמודדויות קשות: "וידו אווזת בעקב עשיו", "ויעקבני זה פעמיים").

- משימה נוספת: חותמת את חיי יעקב. זה הזמן לשיר כולם יחד, בעוצמה ובהתלהבות: **"עם ישראל חי! עוד אבינו חי!"**

בזכות עם ישראל שחי, גם יעקב אבינו נחשב חי! ועם ישראל אכן חי, מאמין, שומר תורה ומצוות והולך בדרך ה' - למרות כל הגלויות, הרדיפות, הצרות והמלחמות!

יחידה 105

יעקב אבינו נאסף אל עמיו
פרק מט פסוקים כח-לג

"וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאסֵף אֶל-עַמִּי קְבְּרוּ אֹתִי אֶל-אֲבֹתִי
אֶל-הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה עֶפְרוֹן הַחִתִּי" (פסוק כט)

א. היכן צוה יעקב לקבר אותו?

"שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת-אֲבֹתָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת-יִצְחָק וְאֵת רַבֵּקָה אִשְׁתּוֹ
וְשָׁמָּה קָבְרָתִי אֶת-לָאָה" (פסוק לא)

ב. סמנו בפסוק במדגשים צבעוניים את האבות והאמהות הקבורים במערת המכפלה.

ג. מי מהאבות לא מוזכר בפסוק?

מדוע לא?

ד. מי מהאמהות לא מוזכרת בפסוק?

מדוע לא?

"וַיִּכַּל יַעֲקֹב לְצִנּוֹת אֶת-בְּנָיו וַיֹּאסֶף רַגְלָיו אֶל-הַמַּטָּה וַיָּגַע וַיֹּאסֶף אֶל-עַמּוּי" (פסוק לג)

ה. סמנו בפסוק, בעזרת מדגש, את המלים שהתורה כותבת במקום המלה "וימת".

מדוע לדעתכם נקרא העם שלנו "עם ישראל"?

עם יִשְׂרָאֵל חַי!
עוֹד אֲבִינוּ חַי!

צבעו יפה את המלים של השיר
ושירו אותו יחד בכתה.

125

106. לווייתו של יעקב

פרק נ פסוקים א-יג

א. הקדמה

על מותו של יעקב אבינו התאבלו לא רק בניו אלא גם המצרים. יעקב היה גם אביו של המשנה למלך מצרים וגם מכובד מאוד לכשעצמו בעיני המצרים¹. מותו של יעקב נחשב אבל של הממלכה. היה זה אך טבעי שפרעה ירצה שהוא ייקבר במצרים, במקום קבורתם של משפחת המלוכה וחשובי הממלכה. יוסף, שנשבע לקבור את אביו בארץ כנען, עשה מאמצים כדי לשכנע את פרעה להסכים שיעקב ייקבר מחוץ למצרים. מאמציו של יוסף הצליחו, ופרעה הסכים, אבל הוא רצה שמסע הלוויה יהיה מכובד וממלכתי בליווי רכב ופרשים. יושבי ארץ כנען התפללו בראותם שיירה מצרית גדולה עם רכב ופרשים מגיעה לארצם. כשהם ראו את המספד הגדול בגורן האטד (בדרך למערת המכפלה), הם הבינו שמדובר באבל כבד למצרים.

ב. ביאור הפסוקים לתלמידים

א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל-פְּנֵי אָבִיו וַיִּבֶךְ עָלָיו וַיִּשְׁק-לוֹ: ב וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת-עֲבָדָיו אֶת-הָרִפָּאִים לַחֲנוֹט אֶת-אָבִיו לטפל בגופת אביו בחומרים מיוחדים המשמרים את גוף הנפטר² וַיִּחַנְטוּ הָרִפָּאִים אֶת-יִשְׂרָאֵל: ג וַיִּמְלְאוּ-לוֹ נְשִׁלְמוֹ אַרְבַּעַיִם יוֹם כִּי כֵן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנָטִים זה משך הזמן של תהליך החניטה וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם סך הכול שבעים יום (40 ימי החניטה + 30 ימי בכי): ד וַיַּעֲבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל-בֵּית פְּרָעָה אל אנשי ארמון המלכות לֵאמֹר אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֵיכֶם דְּבִרוּ-נָא בְּאָזְנֵי פְרָעָה לֵאמֹר: ה אָבִי הַשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת נוטה למות בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי חֲפָרְתִּי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעָתָה וְעַכְשָׁיו (אני מבקש ממך רשות ש-) אַעֲלֶה-נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת-אָבִי וְאֲשׁוּבָה אחזור למצרים: ו וַיֹּאמֶר פְּרָעָה עָלָה וּקְבֹר אֶת-אָבִיךָ כְּאֲשֶׁר הַשְׁבִּיעְךָ (פרעה כיבד את השבועה שיוסף נשבע לאביו ולא התעקש שיעקב ייקבר במצרים³): ז וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת-אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כָּל-עֲבָדֵי פְרָעָה זְקֵנֵי בֵיתוֹ חֲשׁוּבֵי הָאֲרָמוֹן וְחַכְמָיו וְכָל זְקֵנֵי הַחֲשׁוּבִים וְהַחֲכָמִים של אֶרֶץ-מִצְרַיִם: ח וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאָחִיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצִאֲנָם וּבְקָרָם עֲזָבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן (כי הם תכננו לחזור): ט וַיַּעַל עֲמֹו גַם-רֹכֵב גַּם-פָּרָשִׁים (למשמר כבוד ולשמירה) וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד גדול מאוד: י וַיָּבֹאוּ עַד-גֶּרֶן הָאֲטָד שם מקום אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִירְדֵן המערבי וַיִּסְפְּדוּ-שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכֹבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים: יא וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת-הָאֵבֶל בְּגֶרֶן הָאֲטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם כי ראו שיש שם מעמד ממלכתי מצרי גדול עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אֵבֶל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִירְדֵן: יב וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ לִיעֶקֶב כֵּן כְּאֲשֶׁר צִוָּם: יג וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָּנָיו אֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעֲרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת-הַשְּׂדֵה לְאַחֲזַת-קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחֲתִי עַל-פְּנֵי מִמְרָא:

1 רש"י לפסוק ג אומר שהמצרים בכו על מותו של יעקב "...לפי שבאה להם ברכה לרגלו, שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין". כלומר המצרים הבינו שסיומו של הרעב לפני תום שבע השנים היה בזכותו של יעקב, כאשר הוא ירד למצרים ובירך את פרעה. ספורנו לפסוק ז: "להיות נחשב לחכם בעיני חכמי הדור", ולפסוק ט: "שהיה נחשב לאיש חיל בעיני אנשי המלחמה".

2 מדוע ציווה יוסף לחנוט את אביו? ייתכן שנהגו כך כי כך נהגו במצרים עם אנשים רמי מעלה שנפטרו.

(ויתכן שנהג כך מכיוון שידע שיעבור זמן רב עד שיביאו את יעקב לקבורה בארץ כנען, ולא רצה שגופתו תעלה ריח לא טוב.)

3 מדוע לא דיבר יוסף עם פרעה ישירות? יוסף היה לבוש בבגדים קרועים בגלל אביו, ואין זה יאה לבוא כך אל המלך - ספורנו.

4 יוסף רצה להניח את דעתו של פרעה, שלא יחשוב שהוא מתכנן ללכת ולא לחזור.

5 ועיין ברש"י.

6 עיין בחזקוני לפסוק יא.

מעמדו המכובד של יעקב אבינו גם בעיני המצרים.

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

בחברת

- במשימה א הבאנו את דברי רד"ק (רבי דוד קמחי) שאף שרק יוסף מוזכר בפירוש כמי שבכה על יעקב, ברור שגם אחיו בכו עליו.
- משימה ב עוסקת במעמדו של יעקב בעיני המצרים.
- במשימה ג מתבקשים התלמידים לסמן את המשתתפים בלוייתו של יעקב. בעקבות משימה זו ייתכן שיעלו שאלות כמו: מדוע מוזכרים קודם זקני מצרים ורק אחר כך בני המשפחה? מדוע הרכב והפרשים מוזכרים אחרונים? וכדומה.
- אפשר להרחיב עוד ולשאול: את מי השאירו בארץ גושן? מדוע לדעתכם השאירו אותם? מה זה מלמד, לדעתכם, על תוכניותיה של המשפחה אחרי הלוויה?
- הציור ומשימה ד עוסקים באבל הכבד ובמספד בגורן האטד.
- ההצעה למשימה כיתתית: אפשר לסדר את הכיתה ואת התלמידים כאילו הם עצמם עומדים בגורן האטד, אבלים על יעקב ומספידים אותו. אפשר להעמיד מספידים בודדים ואפשר לבקש מכל מי שיש לו מה לומר - לקום לפי תור ולהספיד. אפשר להקציב מראש זמן להכנת 'הספידים', ואפשר לעשות זאת באופן ספונטני. הכול לפי אופי הכיתה והזמן העומד לרשותכם.

לוייתו של יעקב
פרק ג פסוקים א-יג

יחידה 106

א. "וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל-פְּנֵי אָבִיו וַיִּבְכּוּ עָלָיו וַיִּשְׁק-לוֹ" (פסוק א)

ב. מי עוד בכה על מותו של יעקב. חוץ מיֹסֵף?

ג. "וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שְׁבַע יָמִים" (פסוק ג)

ד. למה בכו המצרים על מותו של יעקב? סמנו את כל התשובות הנכונות.

1. כי הוא היה אביו של ה"משנה-למלך" שלהם.
2. כי בזכותו נפסק הרעב.
3. כי הם ידעו שהוא היה צדיק וקדוש.

ה. "וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת-אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כָּל-עַבְדֵי פְרֹעֶה וְכָל זָקְנֵי אֶרֶץ-מִצְרַיִם: וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאָחִיו וְכָל-בְּנֵי יוֹסֵף וְכָל-בְּנֵי בְרָרְתָן בְּרֵיתוֹ: וְכָל-בְּנֵי גָשׁוֹן וַיַּעֲלֵם עִמּוֹ גַּם-רֹכֵב גָּם-פָּרָשִׁים וְהֵי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד" (פסוקים ז-ט)

ו. סמנו בפסוקים בעזרת מדגש את כל מי שהשתתף בלוייתו של יעקב אבינו.

ז. "וַיָּבֹאוּ עַד-גֵּרֹן הָאֵטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ-שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד"

ח. כיצד קראו לגרן האטד בעקבות האבל והמספד על יעקב? (פסוק יא)

משימה כתיבית הציגו את המספד בגרן האטד. בחרו "מספיד" מבני יעקב ומספיד מצרי.

107. האחים מבקשים סליחה מיוסף

פרק נ פסוקים יז-כא

א. הקדמה

אחרי החזרה מקבורתו של יעקב עלה בליבם של האחים חשש שיוסף, שעד כה נמנע מלהעניש אותם על מכירתו, נמנע מכך רק כדי לא לגרום צער נוסף לאביו, אבל עכשיו שאביהם מת, הגיע "זמן הענישה". לא רק העונש האפשרי הדאיג אותם, אלא גם הדאגה מפני התפתחות של מריבות אין-סופיות בתוך המשפחה. האחים התחרטו מאוד על מעשיהם ורצו בכל ליבם שיוסף יסלח להם - אבל האם הוא יאמין להם? האם הוא יסלח? האחים החליטו לשלוח שליחים אל יוסף, שיאמרו לו שיעקב ציווה לפני מותו שישלח להם, ורק אחר כך גם הם באו אליו באופן אישי בהכנעה גדולה. יוסף, בענוותנותו הגדולה, לא רק שסלח להם אלא אף הביע פליאה וכאב על שחשדו בו. הוא ניחם אותם ודיבר על ליבם עד שחששם הוסר.

האם יעקב אכן ציווה לומר ליוסף דברים בעניין סליחה לאחיו? רש"י מביא בשם חז"ל שיעקב מעולם לא ציווה על כך¹, והאחים "שינו בדבר מפני השלום".

ב. ביאור הפסוקים לתלמידים

יד וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרַיִם הוּא וְאָחָיו וְכָל־הָעֲלִים אֲתָוּ לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֶת־אָבִיו: טו וַיִּרְאוּ³ אַחֲי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ אוֹלִי יִשְׁטַמְנוּ יִשְׂנָא אוֹתָנוּ יוֹסֵף וְהַנֶּשֶׁב יִשְׁבֵּל לָנוּ יִנְקוּם בְּנוֹ אֶת־כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֲתָוּ שַׁעֲשִׂינוּ לוֹ: טז וַיֵּצְאוּ אֶל־יוֹסֵף עַל יְדֵי שְׁלִיחִים⁴ לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: יז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא בִּבְקֶשָׁה שְׂאָ נָא סֶלַח נָא לִּי פֶּשַׁע אַחֲיָךְ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גָּמְלוּךָ הֵם יוֹדְעִים שֶׁהֵם עָשׂוּ לְךָ רָעָה, וְהֵם מִתְחַרְטִים עַל כֵּךְ וְעַתָּה וְעַכְשִׁיו שְׂאָ נָא לִפְשַׁע עֲבָדִי אֶל־לִקֵּי אָבִיךָ וַיִּבֶךְ יוֹסֵף בְּדַבָּרָם אֲלֵיוֹ עַל עֲצֵם זֶה שֶׁחֲשַׁדּוּ בּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֵה לְהַעֲנִישָׁם⁵: יח וַיִּלְכְּדוּ גַם־אָחָיו אַחֲרֵי הַשְׁלִיחִים וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ הִנֵּנוּ לְךָ לַעֲבָדִים: יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף אֶל־תִּירְאוּ אֵל לָכֶם לִפְחַד מִמֶּנִּי כִּי הִתְחַתְּתִי הָאֵם בְּמִקּוֹם אֶל־לִקֵּים אֲנִי (!?), שֶׁהוּא הַנּוֹתֵן שָׂכָר וְעוֹנֵשׁ: כ וְאַתֶּם גַּם אִם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה כִּשְׁמִכְרַתְּם אוֹתִי, אֶל־לִקֵּים חֲשַׁבָה חֲשַׁב עַל הַמִּכְרָה וְגַלְגַּל אוֹתָהּ לְטִבָּה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּדִּי שֶׁאֶעֱשֶׂה אֶת הַנִּדְרִשׁ כִּי־יִהְיֶה הַיּוֹם בְּתַקּוּפָה זֹאת, כִּדִּי לְהַחֲיֵת עַם־רַב בְּשָׁנוֹת הָרַעֲב: כא וְעַתָּה וְעַכְשִׁיו אֶל־תִּירְאוּ אֵל תִּפְחַדּוּ וְאֵל תִּדְאֲגוּ אֲנִכִּי אֶכְלָכֶל אֲדַאֵג שִׁיְהִיָּה אוֹכֵל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְכֶּם לָכֶם וּלְיִלְדֵיכֶם וַיִּנְחֶם אוֹתָם וַיִּדְבֹּר עַל־לִבָּם דְּבָרִים מְרַגִּיעִים⁶:

1 רש"י לפסוק טז, דיבור המתחיל "אביך ציווה".

2 וכדאי לעיין ברמב"ן לפרק מה פסוק כז, הסובר שליעקב מעולם לא נודע דבר מכירתו של יוסף.

3 המילה "ויראו" פירושה ראייה בעיניים ולא יראה בלב (שהרי יש בה יו"ד אחת ולא שתיים).

4 רש"י.

5 מדרש רבה על פרשת ויחי פרק ק פסוק ח. ובפירוש "העמק דבר" של הנצי"ב: "נבהל יוסף ונתבייש מזה החשד, על כן תכף ומייד בדברם אליו החל לבכות."

6 עיין ברש"י - מה אמר להם יוסף כדי להרגיע אותם.

ענוותנותו של יוסף ונכונותו לסלוח לאחיו על מכירתו הביאו לשלום ולברכה בתוך המשפחה.

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

בחברת

- משימה א עוסקת בחשש של האחים מעונש שיוסף עלול להטיל עליהם בגלל מכירתו לעבד. כדאי להרחיב (לפחות בעל-פה) על הסיבה שחששם התעורר דווקא עכשיו.
- במשימה ב התלמידים ישימו לב שהאחים גם שלחו שליחים וגם הלכו בעצמם. אפשר לדון עם התלמידים בשאלה מדוע הם הקדימו ושלחו שליחים ולא הסתפקו בפנייה ישירה.
- בעקבות משימה ג אפשר להעלות את השאלה אם יעקב אכן ציווה לומר דברים אלו ליוסף. אם לא, מדוע בחרו האחים לשים דבר שקר בפי השליחים?
- ההצעה "לשיחה בכיתה" נועדה לדון ולנסות להבין את פשר בכייתו של יוסף.
- הציור ומשימה ד נועדו להמחיש את ענוותנותו של יוסף, שראה בכל מה שקרה את יד ה' ומחל לאחיו. ויותר מכך: הוא הבטיח לתמוך בהם!

האחים מבקשים סליחה מיוסף

פרק נ פסוקים יד-כא

יחידה 107

"וַיֵּרְאוּ אֶחָיוּסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהַשֵּׁב יֹשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ:" (פסוק טו)

א. ממה חששו האחים?

ב. מה עשו האחים כדי לבקש סליחה מיוסף?

1. רק שלחו אליו שליחים.

2. רק באו אליו בעצמם.

3. גם שלחו אליו שליחים וגם באו אליו.

4. לא עשו כלום.

ג. מה אמרו השליחים ליוסף?

"וַיֹּסֶף יוֹסֵף בְּדִבְרֵם אֵלָיו:" (פסוק יז)

לשיחה בכיתה: למה לדעתכם יוסף בכה?

ד. הדביקו מדבקה עם תשובתו של יוסף לאחיו.

99

108. מות יוסף

פרק נ פסוקים כב-כו

א. הקדמה

במשך שנים רבות גרו משפחות בני יעקב במצרים בשלום וברעות כשיוסף דואג להם לכל צורכיהם. כשהגיע יוסף לגיל 110 הוא חש שהוא נוטה למות. יוסף קרא לאחיו, חיזק את ליבם לבל יתייאשו מהישיבה בארץ מצרים וחיזק את אמונתם שבבוא הזמן הקב"ה עתיד להעלותם משם אל הארץ שנשבע לאבותם לתת להם.

יוסף רצה אף הוא להיקבר בארץ כנען ולא במצרים, כמו יעקב אביו, אך הוא ידע שאין סיכוי שהמצרים יסכימו לכך¹, ולכן הוא הסתפק בהשבעת אחיו שיעלו את עצמותיו בעתיד, כאשר יגאלו ממצרים.

ב. ביאור הפסוקים לתלמידים

כב וַיָּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו כָּל מִשְׁפַּחַת יַעֲקֹב וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשְׂרִי שָׁנִים²: כג וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים בְּנֵי נִינִים (נִין הוּא הַדּוֹר הַשְּׁלִישִׁי) גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן-מְנַשֶּׁה יְלָדוֹ עַל-בְּרֵכֵי יוֹסֵף וְהוּא זָכָה לַגָּדֵל וּלְחֹנֶךְ אוֹתָם³: כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָחָיו אֲנֹכִי מֵת נוֹטָה לָמוֹת, אֲבָל אֵל תִּדְאָגוּ וְאֵל תִּתִּיאֲשׁוּ מִהִישִׁיבָה בְּמִצְרַיִם כִּי וְאֶל-לֵקִים פִּקֹּד פִּקֹּד⁴ זְכוֹר יִזְכּוֹר אֶתְכֶם וְהָעֵלָה אֶתְכֶם מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב: כה וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כֹּאשֶׁר פִּקֹּד פִּקֹּד אֶל-לֵקִים אֶתְכֶם וְהָעֵלְתֶם אֶת-עֲצָמֹתַי מִזֶּה מִכָּאן, לַקְּבוּרָה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן-מֵאָה וְעֶשְׂרִי שָׁנִים וַיַּחְנֹטוּ אֹתוֹ וַיִּשֶׂם שְׁמוֹ אוֹתוֹ בְּאֶרֶץ בְּמִצְרַיִם:

ג. מנגינת הכתוב

התורה חותמת את חומש בראשית במותו של יוסף, שהיה המנהיג הראשון של משפחת בני יעקב, ובציפייה לגאולה ממצרים.

1 להבדיל מיעקב אבינו, הוא היה ה"משנה למלך" בעצמו.
2 יוסף האריך ימים 54 שנים אחרי פטירת יעקב (יוסף היה בן 30 בעומדו לפני פרעה + 7 שנות שבע + 2 שנים עד שיעקב הגיע למצרים + 17 שנים שיעקב חי במצרים עד פטירתו = יוסף היה בן 56 בפטירתו של יעקב).
3 עיין בתרגום אונקלוס וברש"י.
4 רש"י לחומש שמות פרק ג פסוק יח מביא שיוסף מסר כאן סימן לאחיו "שב לשון זה הם נגאלים", כלומר שאם יבוא גואל ויאמר שהגיע זמן גאולתם ממצרים והוא ישתמש בלשון "פקוד פקד", זה יהיה סימן שהוא דובר אמת ושה' שלח אותו. (וכך אכן ציווה ה' למשה לומר לזקני ישראל (שמות ג, טז). ועיין ברש"י שם לפסוק יח וברמב"ן שם, שמקשה על העניין ומתרץ.)

ד. הצעות להמחשה ולהרחבה

בחוברת

- משימה א מתמקדת בהבנת הביטוי "בית אביו":
'אביו' של מי? - של יוסף. מיהו אביו של יוסף? - יעקב. אם כן, מה פירוש 'בית אביו'? - משפחת יעקב = בני ישראל.
- משימה ב עוסקת ב-110 שנות חיי יוסף. אפשר לעשות כאן מעין עצירה ולסכם את תולדות חייו של יוסף.
- משימה ג עוסקת בדברי יוסף, שביקש לחזק את ליבם של אחיו ומשפחתו ואת אמונתם לקראת הגלות הארוכה הצפויה להם.
זאת הפעם הראשונה אחרי מותו של יעקב שהתורה מזכירה את שלושת אבות האומה יחד ואת אמונתנו בקיום השבועה שה' נשבע להם, לתת לזרעם את הארץ.
- משימה ד עוסקת בבקשת יוסף שאחיו יישבעו שהם יעלו את עצמותיו לקבורה בארץ בעת בוא הגאולה.
אפשר להרחיב ולעסוק בשאלה מדוע יוסף לא ציווה אותם לקבור אותו בארץ מייד, כפי שיעקב ביקש.
אפשר להרחיב עוד בעניין מעלת הקבורה בארץ ישראל.
- כדאי לקרוא את הפסוק האחרון בעמידה, ולהכריז בהתרגשות, בקול רם וכולם יחד, את הביטוי "חזק חזק ונתחזק!"
לאחר מכן ישבו התלמידים ויצבעו יפה את המילים.

הרחבות והמחשבות נוספות

בעמוד שלפני אחרון הבאנו דברי ברכה לסיום החומש ומשימה. בעמוד האחרון הבאנו את שושלת הדורות של עם ישראל מבריאת העולם. אפשר לעשות מעין חזרה על סיפורים מרכזיים ומושגים בחומש בראשית בעזרת הרשימה, כגון: מה קרה לקין והבל? מי היו שם ועבר? וכו'.

מיתוס יוסף

פרק ג פסוקים כב-כו

יחידה 108

תלמידים יקרים!

סיקתם את חמש בראשית. החמש הראשון בתורה!

התחלתם את החמש בלמוד על בריאת העולם. למדתם על גן עדן ועל חוה ועל אדם. המשכתם עם נח והמבול. עם התבה והקשת. עם מגדל בבל ושבעים האמות שהתפזרו בכל יבשות. עם אברהם. יצחק ויעקב - שלוש האבות. שרה, רבקה, רחל ולאה - ארבע האמהות. שהאמינו בה' ועמדו בנסיונות! עם שנים עשר בנים - ראשי שבטים צדיקים. ונפש שבעים. שירדו למצרים בימי הרעב הקשים. וסיקתם את החמש בהבטחה: "וא-לקים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם" - אל הארץ בחרה!

ברוכים תהיו לה'!

יהי רצון, שכשם שזכיתם ללמוד את חמש בראשית, כך תזכו להמשיך ללמוד את שאר החמשים.

משימה: מתחו קו מ'בראשית' עד 'יוח' ובחזרה אל 'בראשית' לפי סדר הפרשות של החמש. (שימו לב: יש גם שמות של פרשות שאינן קשורות לחמש בראשית - לא להתבלבל!)

שמות

לך-לך

ויקרא

בראשית

נח

ויקרא

חיי-שרה

תולדות

וילח

ויצא

ויגש

מקץ

וישב

דברים

במדבר

איזו צורה קבלתם?

וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: (פסוק כב)

א. מי הם "בית אביו"?

- כל בני יוסף
- כל בני ישראל
- אנשים שנולדו באביב.

ב. כמה שנים חי יוסף?

"ויאמר יוסף אלי-אחי ואני מית וא-לקים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן-הארץ הזאת אלי-הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב:" (פסוק כד)

השלילו את המלים החסרות:

לפני שהוא _____, חזק יוסף את לב אחיו. שלא יתנאשו מהשיבה בארץ _____.

כי יבוא יום שה' _____ אותם מארץ מצרים ויעלה אותם לארץ _____,

שהוא נשבע ל _____, ל _____ ול _____ לתת להם.

"וישבע יוסף את-בני ישראל לאמר פקד יפקד א-לקים אתכם והעלה את-עצמותי מזה:"

ד. מה השביע יוסף את אחיו לפני מותו?

"וימת יוסף בן-מאה ועשר שנים ויחנטו אתו וישים בארון במצרים:"

חזק חזק ונתחזק!

בעמוד האחרון של החוברת לתלמיד הבאנו את שושלת הדורות של עם ישראל מבריאת העולם.

ניתן להיעזר בתרשים הזה כדי לחוד חידות על הדמויות, להיזכר באירועים מרכזיים בחומש, לחבר בין דמויות לבין אירועים (בימי מי היה המבול? בימי מי היה האירוע של מגדל בבל?) וכדומה, וכך לעשות חזרה בעל פה על הספר.

לסיום

ראשית, יישר כוח גדול לך - המורה! על העמל והעבודה בהכנת השיעורים, בהשקעה בתלמידים, בפיתוח מידות וערכים ובלימוד גודל מעלתם של אבותינו ואימותינו הטהורים. אשריכם ואשרי תלמידים!

רגעי הסיום של חומש בראשית עם הילדים הזכים הם רגעים מרגשים ביותר! חשוב מאוד ליצור חוויה משמעותית ומרגשת בשעת סיום החומש. זהו החומש שהם התחילו ללמוד בתחילת כיתה א' במילה 'בראשית', הם השקיעו בלימוד פסוקי החומש עשרות ומאות שעות, הם הפנימו את הסיפורים והמסרים העולים מהם, וזהו החומש הראשון שהם מסיימים. ראוי שהם ישמחו ויעשו מסיבה גדולה לכבודה של תורה!

זהו אם כן הזמן לעצור, לשמוח ולעסוק בסיום החומש וברגשות של הילדים. זהו זמן מתאים להמחיש להם כמה הם למדו, ומתוך כך לעודד ולחזק אותם לקראת לימוד החומשים הבאים.

זהו גם זמן מתאים להיזכר במה שנלמד, לחוד חידות ולהכין פעילויות סיכום. אפשר להכין תחנות הפעלה בנושאים שונים מתוך החומש (כגון: בעלי חיים בחומש, צמחים, מקומות, דמויות, חלומות, מידות, חפצים, מספרים, בריתות, משפחות, מאכלים, מעשים טובים וכו' וכו'); אפשר לתת לתלמידים לכתוב על דמות, על מקום, על אירוע בחומש וכדומה; אפשר לעשות מסיבת סיום בערב בהשתתפות ההורים; אפשר לקשט את הכיתה במוצגים מתוך החומש ועוד. קיצורו של דבר, ראוי לארגן פעילות, אירוע או מעמד, שייחרטו לטובה בזיכרונם של התלמידים לאורך שנים בעז"ה.

חזק חזק ונתחזק !